

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

**110 GODINA
HRVATSKE SELJAČKE STRANKE**

KNJIŽICA SAŽETAKA

Izdavač:

Povijesno društvo Križevci

Za izdavača:

Rastislav Matić

Urednici:

Hrvoje Petrić i Đuro Škvorc

Lektura i korektura:

Martina Pavić

Tisak:

Tiskara Zelina d.d.

Naklada:

200 primjeraka

CIP

ISBN

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

**110 GODINA
HRVATSKE SELJAČKE STRANKE
KNJIŽICA SAŽETAKA**

Križevci, 11. - 12. travnja 2014.

Organizator:

Povijesno društvo Križevci

Suorganizatori:

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Zagreb

**Odsjek za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti
i umjetnosti u Zagrebu**

**Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU
Koprivničko-križevačke županije, Križevci**

Hrvatska seljačka stranka

Sadržaj

Znanstveni i operativni odbor.....	9
Uvodni dio knjižice, Branko Hrg.....	11
Program skupa.....	13
Sažeci izlaganja:	
Novak Adžić	
<i>HSS i crnogorski federalisti (1925.-1941.)</i>	21
Mario Bara, Robert Skenderović	
<i>Pogled prema istoku: djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Baranji, Bačkoj i Banatu</i>	22
Željko Bartulović	
<i>H(R)SS u Hrvatskom primorju od 1920. do 1940. godine</i>	23
Aleksandra Berberih-Slana	
<i>Stjepan Radić i republikanski pokret u Sloveniji</i>	24
Tomislav Bogdanović	
<i>Đuro Basariček i njegov doprinos akciji zbrinjavanja gladne istarske i bosansko-hercegovačke djece u vrijeme Prvoga svjetskog rata</i>	25
Damir Borovčak	
<i>Obilježavanje obljetnica smrti Stjepana Radića</i>	26
Ivan Bulić	
<i>Nastojanja, promišljanja i upozorenja Stjepana Radića (1913.-1918.)</i>	27
Tihomir Cipek	
<i>Neposredna demokracija u ideologiji HSS-a</i>	28
Stipica Grgić	
<i>Hrvatska seljačka stranka u lokalnim samoupravama Savske banovine (1936. - 1939.)</i>	29
Ivan Hrstić	
<i>Društvena struktura i nastup H(R)SS-a u Dalmaciji (1923. - 1929.)</i> ...	30

Tomislav Išek <i>Stavovi H(P-R)SS prema Bosni i Hercegovini u procesu dugog trajanja i njihove refleksije do kraja 20. stoljeća</i>	31
Željko Karaula <i>Naš vođa - stvaranje kulta Vlatka Mačeka</i>	32
Mira Kolar-Dimitrijević <i>Odnos Stjepana Radića prema financijama</i>	33
Suzana Leček <i>Alternativne metode političke borbe Hrvatske seljačke stranke (1918.-1941.).....</i>	34
Anamarija Lukić <i>Odnosi između H(R)SS-a i Hrvatske zajednice u Osijeku tijekom 1925. godine</i>	35
Franko Mirošević <i>HRSS na parlamentarnim izborima 1920. i 1923. u Kraljevini SHS u Bjelovarsko-križevačkoj županiji</i>	36
Ivan Peklić <i>Hrvatska seljačka stranka u križevačkom kraju od petosvibanjskih izbora do početka Drugoga svjetskog rata</i>	38
Hrvoje Petrić <i>O temeljima i počecima Hrvatske pučke seljačke stranke (1904.-1914.).....</i>	39
Vladimir Šadek <i>Politika ustaša i komunista prema HSS-ovcima u kotarima Koprivnica i Đurđevac (1941.-1943.)</i>	40
Tonči Šitin <i>Nastup Radića u Dalmaciji i vrtoglavi uspjeh H(R)SS (1922.-1926.)..</i>	41

Krešimir Škuljević

*HPSS i refleksija njegova djelovanja na području
Brodске Posavine (1904.-1914.)* 42

Đuro Škvorc

*Djelovanje HSS-a na križevačkom području od 1991. do
2014. godine* 44

Ivica Šute

*Hrvatska seljačka stranka i njezine ekonomske organizacije
između dva svjetska rata* 47

Anđelko Vlašić

*Glas hrvatskog seljačkog pokreta. Politički govori, izjave i novinski
članci Augusta Košutića između dva svjetska rata* 47

Danijel Vojak**Davor Kristijan**

*Djelovanje Hrvatske seljačke zaštite na samoborskom području u
međuratnom razdoblju* 48

Ivica Zvonar

*Bilješka o Stjepanu Radiću: dokument iz rukopisne ostavštine
mons. dr. Frana Barca* 49

Zlata Živaković-Kerže

*Hrvatski radiša i Hrvatsko srce (Osvrt na djelovanje u Osijeku i
Čepinu)* 50

Jakov Žižić

HSS i hrvatska politička emigracija (1945.-1990.) 51

Promotivni dio:

ĐURO ŠKVORC, Povijesni pregled Križevaca 55

HRVOJE PETRIĆ, Povijesni pregled

Koprivničko-križevačke županije 63

Adresar Izlagača 79

- ZNANSTVENI ODBOR:** izv. prof. dr. **HRVOJE PETRIĆ**,
Filozofski fakultet, Zagreb,
predsjednik znanstvenog odbora
- red. prof. dr. **MIRA KOLAR DIMITRIJEVIĆ**
u miru, Zagreb
- izv. prof. dr. **IVICA ŠUTE**, Filozofski fakultet,
Zagreb
- izv. prof. dr. **ŽELJKO HOLJEVAC**,
Filozofski fakultet, Zagreb
- dr. sc. **TIHANA LUETIĆ**,
znanstveni suradnik, HAZU, Zagreb
- dr. sc. **ZORAN LADIĆ**, znanstveni savjetnik,
HAZU, Zagreb
- dr. sc. **JASNA TURKALJ**, viša znanstvena
suradnica, ravnateljica Hrvatskog instituta
za povijest, Zagreb
- dr. sc. **VLADIMIR GEIGER**, znanstveni
savjetnik, Hrvatski institut za povijest, Zagreb
- dr. sc. **IVAN PEKLIĆ**, voditelj Zavoda za
znanstveno-istraživački i umjetnički rad
Koprivničko-križevačke županije u
Križevcima
- mr. sc. **ĐURO ŠKVORC**, Povijesno društvo
Križevci

OPERATIVNI ODBOR: mr. sc. **ĐURO ŠKVORC**, Povijesno društvo Križevci, predsjednik operativnog odbora

TOMISLAV KATANOVIĆ, mag. ing. agr.,
Grad Križevci

TATJANA VEGMAN, mag. occ,
Grad Križevci

IVA RUPČIĆ, mag. croat., Grad Križevci

VESNA PERŠIĆ KOVAČ, prof. boh i etn.,
Koprivničko-križevačka županija

ĐURĐICA TINODI, prof. pov.,
Povijesno društvo Križevci

TOMISLAV ŠIPUŠIĆ, mag. comm. i hist.,
Povijesno društvo Križevci

STJEPAN LUČKI, prof. pov.,
Povijesno društvo Križevci

Poštovane gospođe i gospodo,

Križevci su tijekom svoga postojanja u 762 godine imali mnogo svijetlih, ali i teških trenutaka. Svako vrijeme ima svoje breme, svoj teret, a taj se teret raspoređuje na ljude i prostore. U svakom vremenu ima događanja koja treba posebno zapisati da se ona ne bi zaboravila. Zaborav može biti uzrokovan slabljenjem pamćenja i nezainteresiranošću, no može biti i namjieran.

Jedan značajan dio križevačke povijesti gurnut je pod tepih s namjerom. To je dobar razlog da zahvalim ponajprije *Povijesnom društvu Križevci* što se upustilo u ovako velik pothvat. Zahvaljujem iz razloga što otkrivamo činjenice o kojima smo možda samo nešto načuli ili o njima nismo uopće čuli. Činjenice koje su obilježile hrvatsku povijest, a kojih su dijelom sudionici bili i građani Križevaca i okolice.

Danas živimo u slobodnoj državi Hrvatskoj, državi za čiju su slobodu mnogi Hrvati dali život, jedan od njih je i osnivač HSS-a, Stjepan Radić.

Kao gradonačelnik ponosan sam da se ovaj povijesni skup održava u starom hrvatskom gradu Križevcima. Kao predsjednik Hrvatske seljačke stranke još i više. Ovako velik i značajan znanstveni skup o brendu hrvatske politike, a to HSS definitivno jest, nikada u 110-godišnjem postojanju i neprekinutom djelovanju HSS-a nigdje nije održan. Je li to odgovor na desetljećima prešućivanu istinu o djelovanju HSS-a u ovome gradu?

Gotovo da nije mogao postojati bolji način da se o tome progovori. Hvala vam gospodo znanstvenici, povjesničari, poštovani sudionici znanstvenoga skupa. Hvala vam što ste odvojili vrijeme za dolazak na ovaj povijesni događaj u Križevce, događaj o kojem će mnogi tijekom godina koje dolaze govoriti i pisati. Hvala vam i što ste svojim radovima otrgli zaboravu velik dio hrvatske povijesti. HSS je mnogo utkao u hrvatsku povijest, ali će utkati i u budućnost.

Želim vam, kao i svakome namjerniku koji posjeti naš lijepi grad, ugodne trenutke u njemu, a kad odete da se što češće vraćate.

Mi u Križevcima, upućeni po Križevačkim statutima, volimo reći svojim gostima da im ne otvaramo samo svoje kuće, klijeti i podrum, mi otvaramo i naša srca, križevačka, hrvatska. Dobro nam došli.

Branko Hrg,
gradonačelnik, saborski zastupnik i predsjednik Hrvatske seljačke stranke

Organizator:
Povijesno društvo KRIŽEVCI

Suorganizatori:
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Zagreb
Odsjek za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i
umjetnosti u Zagrebu
Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU
Koprivničko-križevačke županije, Križevci
Hrvatska seljačka stranka

**PROGRAM RADA ZNANSTVENOG SKUPA
S MEĐUNARODNIM SUDJELOVANJEM**

«110 GODINA HRVATSKE SELJAČKE STRANKE»

Križevci, petak i subota, 11. i 12. travnja 2014.

8.30-9.00 Okupljanje sudionika u Gradskoj vijećnici
(petak, 11. travnja 2014.), Ulica Ivana Zakmardija Dijankovečkog 12,
Križevci

9.00-9.30 Otvaranje skupa

Pozdravni govori:

- Predsjednik Povijesnog društva Križevci **Ratislav Matić**
- Župan Koprivničko-križevačke županije **Darko Koren**
- Predsjednik znanstvenog odbora skupa **Hrvoje Petrić**
- Gradonačelnik Križevaca, zastupnik u Hrvatskom saboru i
predsjednik Hrvatske seljačke stranke **Branko Hrg**

Gradska vijećnica, Ivana Zakmardija Dijankovečkog 12, Križevci

1) HSS – načela i strategija

- 9.30- 9.45 **Tihomir Cipek**, Neposredna demokracija u ideologiji HSS-a
- 9.45-10.00 **Suzana Leček**, Alternativne metode političke borbe Hrvatske seljačke stranke (1918.-1941.)
- 10.00-10.15 **Mira Kolar-Dimitrijević**, Odnos Stjepana Radića prema financijama
- 10.15-10.30 **Ivica Šute**, Hrvatska seljačka stranka i njezine ekonomske organizacije između dva svjetska rata
- 10.30-10.45 **Stipica Grgić**, Hrvatska seljačka stranka u lokalnim samoupravama Savske banovine (1936.- 1939.)
- 10.45-11.15 Rasprava
- 11.15-11.45 Stanka za kavu, čaj i osvježanje

2) Vođe i istaknute osobe

- 11.45-12.00 **Aleksandra Berberih-Slana**, Stjepan Radić i republikanski pokret u Sloveniji
- 12.00-12.15 **Ivica Zvonar**, *Bilješka o Stjepanu Radiću*: dokument iz rukopisne ostavštine mons. dr. Frana Barca
- 12.15-12.30 **Željko Karaula**, *Naš vođa* - stvaranje kulta Vlatka Mačeka
- 12.30-12.45 **Tomislav Bogdanović**, Đuro Basariček i njegov doprinos akciji zbrinjavanja gladne istarske i bosansko-hercegovačke djece u vrijeme Prvoga svjetskog rata
- 12.45-13.00 **Anđelko Vlašić**, Glas hrvatskog seljačkog pokreta. Politički govori, izjave i novinski članci Augusta Košutića između dva svjetska rata
- 13.00-13.30 Rasprava
- 13.30 Ručak za sudionike znanstvenog skupa

3) HSS od osnivanja do 1918.

- 15.30-15.45 **Hrvoje Petrić**, O temeljima i počecima Hrvatske pučke seljačke stranke (1904.-1914.)
- 15.45-16.00 **Krešimir Škuljević**, HPSS i refleksija njegova djelovanja na području Brodske Posavine (1904.-1914.)
- 16.00-16.15 **Ivan Bulić**, Nastojanja, promišljanja i upozorenja Stjepana Radića (1913.-1918.)
- 16.15-16.30 Rasprava
- 16.30-17.00 Stanka za osvježenje

4) Regionalne osobitosti djelovanja HSS-a (1. dio)

- 17.00-17.15 **Tonći Šitin, Nastup Radića u Dalmaciji i vrtoglavi uspjeh H(R)SS (1922.-1926.)**
- 17.15-17.30 **Ivan Hrstić**, Društvena struktura i nastup H(R)SS-a u Dalmaciji (1923.-1929.)
- 17.30-17.45 **Željko Bartulović**, H(R)SS u Hrvatskom primorju od 1920. do 1940. godine
- 17.45-18.00 **Franko Mirošević**, HRSS na parlamentarnim izborima 1920. i 1923. u Kraljevini SHS u Bjelovarsko-križevačkoj županiji
- 18.00-18.15 **Ivan Peklić**, Hrvatska seljačka stranka u križevačkom kraju od petosvibanjskih izbora 1935. do početka Drugoga svjetskog rata
- 18.15-18.30 **Danijel Vojak, Davor Kristijan**, Djelovanje Hrvatske seljačke zaštite na samoborskom području pred Drugi svjetski rat
- 18.30-19.00 Rasprava

Autobus polazi u 20 sati iz središta Križevaca i odvozi sve sudionike na večeru u domaći ambijent ispod Kalnika

Subota, 12. travnja 2014.

Hrvatski dom, Koncertna dvorana Glazbene škole, A. G. Matoša 4
(ulaz iz Frankopanske ulice)

5) Regionalne osobitosti djelovanja HSS-a (2. dio)

- 9.00-9.15 **Anamarija Lukić**, Odnosi između H(R)SS-a i Hrvatske zajednice u Osijeku tijekom 1925. godine
- 9.15-9.30 **Zlata Živaković-Kerže**, Hrvatski radiša i Hrvatsko srce (Osvrt na djelovanje u Osijeku i Čepinu)
- 9.30-9.45 **Robert Skenderović, Mario Bara**, Pogled prema istoku: djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Baranji, Bačkoj i Banatu
- 9.45-10.00 **Tomislav Išek**, Stavovi H(P-R)SS prema Bosni i Hercegovini u procesu *dugog trajanja* i njihove refleksije do kraja 20. stoljeća
- 10.00-10.15 **Novak Adžić**, HSS i crnogorski federalisti (1925.-1941.)
- 10.15-10.45 Rasprava
- 10.45-11.15 Stanka za kavu, čaj i osvježanje

Hrvatski dom, Velika dvorana, A. G. Matoša 4 (ulaz iz Frankopanske ulice), Križevci

Izlaganja i završna rasprava

6) HSS nakon 1941.

- 11.15-11.30 **Vladimir Šadek**, Politika ustaša i komunista prema HSS-ovcima u kotarima Koprivnica i Đurđevac (1941.-1943.)
- 11.30-11.45 **Jakov Žižić**, HSS i hrvatska politička emigracija (1945.-1990.)
- 11.45-12.00 **Đuro Škvorc**, Djelovanje HSS-a na križevačkom području od 1991. do 2014. godine
- 12.00-12.15 **Damir Borovčak**, Obilježavanje obljetnica smrti Stjepana Radića
- 12.15-13.00 Završna rasprava
- 13.15 Ručak za sudionike znanstvenog skupa i razgledanje izabраниh znamenitosti Križevaca uz stručno vodstvo

SAŽECI IZLAGANJA

Novak Adžić**HSS I CRNOGORSKI FEDERALISTI (1925.-1941.)**

Autor u radu analizira odnos Stjepana Radića i Vlatka Mačeka prema crnogorskim federalistima, srpskoj hegemoniji i crnogorskom državnom pitanju. Također, analizirana je suradnja crnogorskih federalista s Hrvatskom seljačkom strankom tijekom izbornih kampanja. Proučavanjem serijskih publikacija utvrđene su reakcije Sekulja Drljače na stvaranje Kraljevine SHS. U radu je riječ i o sljedećim pitanjima koja se tiču odnosa Crne Gore i HSS-a: zalaganje Stjepana Radića za crnogorsku samostalnost, odnos crnogorskih federalista prema ubojstvu Stjepana Radića, njihova suradnja sa Seljačko demokratskom koalicijom te zajednička osuda šestosiječanjske diktature. Također, prikazan je kontinuitet suradnje HSS-a i crnogorskih federalista.

Mario Bara,
Robert Skenderović

Mario
Bara,
Robert
Skenderović

POGLED PREMA ISTOKU: DJELOVANJE HRVATSKE SELJAČKE STRANKE U BARANJI, BAČKOJ I BANATU

Autori na temelju arhivskih izvora, literature i suvremenog tiska analiziraju odnos Hrvatske seljačke stranke prema Baranji, Bačkoj, Banatu i tamošnjem stanovništvu, prije svega Hrvatima-Bunjevcima i Šokcima. U prvom dijelu rada ukazuje se na kulturne veze Antuna i Stjepana Radića s intelektualcima okupljenim oko subotičkog *Nevena* i prije formalnog osnutka stranke. U političkom širenju utjecaja stranke u prvom redu isticali su se socijalni aspekt i republikansko uređenje koje je stranka zagovarala. Kod Hrvata, pored socijalnog programa stranke, važnu ulogu imat će nacionalni program i želja za integracijom s ostatkom hrvatskog naroda. Tomu svjedoči i sjedinjenje Bunjevačko-šokačke stranke s Hrvatskom seljačkom strankom 1926. godine. Pitanje pripadnosti Baranje, Bačke i Banata u naznakama federalnog uređenja države bilo je od velikog značaja za tamošnje Hrvate, ali i manjine koje bi eventualnim podjelama područja između Beograda i Zagreba bile znatno oslabljene i teritorijalno razdvojene. Predstavnici HSS-a priželjkivali su podjelu utjecajnih sfera na hrvatski (Baranja i sjeverozapadna Bačka) i srpski dio (Banat i jugoistočna Bačka) u uvjerenju da bi tamošnji Nijemci i Mađari pristali na takvu podjelu kojom bi oni pripali hrvatskoj sferi utjecaja.

Željko Bartulović

H(R)SS U HRVATSKOM PRIMORJU OD 1920. DO 1940. GODINE

HRSS rad u Hrvatskom primorju započinje neuspjehom na izborima u Konstituantu 1920. godine. HRSS-ov otpor stvaranju države po beogradskom receptu za Hrvate u Hrvatskom primorju je ekstremizam koji može okončati raspadom. HRSS nije prilagodio politički program mjesnoj situaciji u Hrvatskom primorju i Sušaku. Isto se ponovilo na skupštinskim izborima 1923. godine u Sušaku, dok su rezultati u Kotaru i Hrvatskom primorju bitno bolji. HRSS postupno nalazi uporište u seoskom stanovništvu prigradskih općina. Na skupštinskim izborima 1925. godine HRSS postaje respektabilna treća stranka u Sušaku. Skupina demokrata 1925. godine pristupa HSS-u. Na izborima za Gradsko vijeće u Sušaku 1926. godine HSS dobiva 34 % glasova i postaje druga stranka po snazi. Rezultat je ponovljen na oblasnim izborima 1927. godine, a na skupštinskim izborima HSS dobiva samo 20 % glasova. Dio glasača možda je razočaran izborom Karlovca za sjedište oblasti. U vremenima nadolazeće diktature došlo je do razdora u gradskoj i kotarskoj organizaciji HSS-a. Godine 1935. HSS izlazi na izbore kao dio UO-a te u Sušaku dobiva tek 16 % glasova zbog organiziranog pritiska režima na birače. Na izborima 1938. godine ostvaruje oko 62 % glasova i postaje jedina ozbiljna politička snaga u Hrvatskom primorju. Osnutak Banovine Hrvatske u HSS-u se oduševljeno pozdravlja a Marijo Šarinić, tajnik kotarske organizacije, postaje gradskim načelnikom Sušaka 1940. godine. HRSS je 1920. godine u Hrvatskom primorju započela rad sa *samog dna* i tijekom godina pridobila većinu pučanstva posvetivši pozornost problemima Hrvatskog primorja, poglavito prijetnji irendentizma.

Aleksandra Berberih-Slana

Aleksandra
Berberih-
-Slana

STJEPAN RADIĆ I REPUBLIKANSKI POKRET U SLOVENIJI

Prodor politike Stjepana Radića i republikanske politike u Sloveniju jedno je od temeljnih pitanja slovensko-hrvatskih odnosa između Prvoga i Drugoga svjetskog rata. Od postanka Kraljevine SHS do izbora u Konstituantu taj se proces tek počeo razvijati. Od izbora u Konstituantu do izbora za Narodnu skupštinu 1923. godine Radić je aktivno pristupio spomenutom procesu. U svojim nastojanjima tražio je suradnike u redovima slovenskih političara a, s druge strane, zbog svog rada stekao je jake i nemilosrdne političke neprijatelje. Uspjesi i neuspjesi Republikanske stranke na izborima u Sloveniji u neku ruku dokazuju da je uspjeh stranke više ovisio o Stjepanu Radiću kao osobi nego o programu stranke.

Tomislav Bogdanović

ĐURO BASARIČEK I NJEGOV DOPRINOS AKCIJI ZBRINJAVANJA GLADNE ISTARSKE I BOSANSKO-HERCEGOVAČKE DJECE U VRIJEME PRVOGA SVJETSKOG RATA

Đuro Basariček zapamćen je kao žrtva političkog atentata na članove Hrvatske seljačke stranke u Narodnoj skupštini u Beogradu 20. lipnja 1928. godine. Međutim, manje je poznato da je on jedan od najzaslužnijih i najustrajnijih socijalnih radnika svoga vremena. Više je radio na socijalnom i humanitarnom nego političkom polju. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata, točnije od 1916. godine, postao je tajnikom *Središnjeg zemaljskog odbora za zaštitu obitelji mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika*. U sklopu svoga rada brinuo se za obitelji i djecu mobiliziranih i u ratu stradalih roditelja, djecu s poteškoćama u razvoju za koju je pokrenuo osnivanja posebnih domova, pomagao je iseljenike i njihovu djecu i zalagao se za pomoć izgladnelima, naročito izgladneloj djeci.

Godine 1917. Basariček pokreće veliku akciju spašavanja više od 20.000 gladne djece njihovim preseljenjem iz istarskih i bosansko-hercegovačkih krajeva u plodnije, većinom u Slavoniju i Podravinu. Analizom objavljene, ali i neobjavljene građe te periodike želim ukazati na značajan doprinos Basaričeka u ovoj najvećoj i svehrvatskoj humanitarnoj akciji iz razdoblja Prvoga svjetskog rata. Također, želim utvrditi koliki je bio utjecaj Basaričeka i HSS-a na veliki odaziv ljudi na prostoru Podravine i Prigorja ovoj akciji.

Damir Borovčak

Damir
Borovčak

OBILJEŽAVANJE OBLJETNICA SMRTI STJEPANA RADIĆA

Jedan od najvećih političkih zločina prve polovice 20. stoljeća svakako je atentat na hrvatske zastupnike u beogradskoj Skupštini 20. lipnja 1928. godine. To je zločin bez presedana u svjetskoj povijesti, kad su u parlamentu (!) ubijena trojica, a ranjena dvojica hrvatskih zastupnika. Stjepan Radić, predvodnik tadašnje hrvatske politike, od posljedica atentata umire 8. kolovoza 1928. godine u Zagrebu.

HSS od uspostave samostalne hrvatske države obilježava obljetnice smrti Stjepana Radića. No, postavljaju se pitanja: Je li sjećanje na ta politička ubojstva u beogradskoj Skupštini stvar samo jedne hrvatske političke stranke? Ne zahtijevaju li ti događaji sjećanje i obilježavanje na razini Hrvatskog sabora, uz državni protokol i uz dostojnu medijsku pozornost?

Ivan Bulić

NASTOJANJA, PROMIŠLJANJA I UPOZORENJA STJEPANA RADIĆA (1913.-1918.)

Na sjednici Hrvatskog sabora održanoj 30. prosinca 1913. godine Stjepan Radić, predsjednik Hrvatske pučke seljačke stranke, rekao je: *Kad objektivni sudac uzme ovu stvar u ruke, a to će biti historičar, i stane suditi o tom, što vi danas radite, onda će ovo vaše djelovanje prisposodobiti evo s ovim, što su najbolji naši rodoljubi i najvrsniji naši političari napisali....* Promišljanje o navedenoj opomeni aktualno je i današnjim povjesničarima jer ih je na spoznavanje istine pozvao upravo Stjepan Radić davne 1913. godine. Dobro je promisliti i o trenutku u kojem je izrečena spomenuta misao. Kraj 1913. godine svakako je dobro vrijeme za raščlaniti prethodno razdoblje i proniknuti u nadolazeće izazove. Prethodno je došlo do preustroja hrvatske političke scene, politike novog kursa i ukidanja ustavnog stanja. Uslijedili su Svjetski rat, raspad Austro-Ugarske Monarhije i zajednica s Kraljevinom Srbijom. U svim važnijim događajima toga razdoblja sudjelovao je Stjepan Radić i njegova Hrvatska pučka seljačka stranka. Nastojali su permanentno zaštititi hrvatske nacionalne interese. Promišljali su o njima, a kada nisu bili u mogućnosti utjecati na zbivanja, preostalo im je upozoravati.

Tihomir Cipek

Tihomir
Cipek

NEPOSREDNA DEMOKRACIJA U IDEOLOGIJI HSS-A

U izlaganju će se prikazati način na koji se u ideologiji HSS-a tematizirala neposredna demokracija. Komparativnom analizom ukazat će se na sličnosti i razlike između izvornog programa HRSS-a i suvremenog programa HSS-a. Izložit će se mehanizmi neposredne demokracije te ukazati na politička pitanja za koja je stranačka ideologija predvidjela obavezno demokratsko izjašnjavanje svih hrvatskih građana. Na kraju izlaganja će se ukazati na najnovija istraživanja koja nastoje odgovoriti na pitanje o precepciji mehanizama i načela neposredne demokracija kao dijela lijevog ili pak desnog političkog programa.

Stipica Grgić

HRVATSKA SELJAČKA STRANKA U LOKALNIM SAMOUPRAVAMA SAVSKE BANOVINI (1936. - 1939.)

Nakon razdoblja Šestosiječanjske diktature u kojem je HSS bila zabranjena i njeni pristaše nisu participirali u vlasti, kako na državnoj tako i na lokalnoj razini, situacija se mijenja poslije smrti kralja Aleksandra. Već su petosvibanjski izbori za Narodnu skupštinu 1935. godine pokazali da se stranka može organizirati i dobro suprotstaviti vladajućem režimu. U nemogućnosti ostvarenja volje njihove glasačke baze na najvišoj razini i bliženjem općinskih izbora 1936. godine, HSS počinje sve otvorenije težiti ostvarivanju vlasti na nižoj, lokalnoj razini. Nakon uvjerljive pobjede na općinskim izborima u Savskoj banovini 1936. godine HSS se okreće boljem povezivanju općina u kojima je na vlasti i odvajanju istih od volje središnjih državnih vlasti kako bi one doista mogle raditi za potrebe svojih građana, a ne, kao dotad, slijepo slijediti volju režima. Vodstvo stranke je, između ostalog, raznim okružnicama te kasnijim stvaranjem *Zajednice upravnih općina* nastojalo stvoriti hrvatski monolitni blok samouprava koji se trebao oduprijeti vladajućem vrhu. Kao modalitete otpora istome do 1939. godine općine su koristile razne metode, a njihova proturežimska djelatnost išla je i za tim da jače razvije skučenu samoupravnu djelatnost jedinica kojima su bili na čelu te obnovi posebnosti hrvatske upravno-pravne tradicije. Stoga su odbijali provoditi mnoge poslove prenesenog djelokruga koje je državna vlast raznim zakonima i uredbama stavila u nadležnost financijski ionako slabostojećih samouprava te su nastojali umanjiti moć činovništva koje im je viša vlast u proteklom razdoblju nametnula u općinama. Sve je to pratio i otpor na simboličkoj razini koji se očitovao u skidanju dvopismenih (latinično-ćiriličnih) tabli sa zgrada samouprava, povratku stare hrvatske nomenklature u poslovanje (npr. *obćinski načelnik* umjesto zakonom propisanog *opštinski predsjednik*), micanju državnih zastava, grbova i slika vladara iz općinskih ureda itd.

Ivan Hrstić

Ivan
Hrstić

DRUŠTVENA STRUKTURA I NASTUP H(R)SS-A U DALMACIJI (1923. - 1929.)

Prema popisu stanovništva 1921. godine, udio seljaštva u Dalmaciji iznosio je preko 80 % ukupne populacije. No, unatoč tome što su seljaci predstavljali apsolutnu većinu stanovništva, sve do usvajanja novog izbornog zakona 1920. godine kojim je uvedeno opće pravo glasa punoljetnim muškarcima, bili su u velikoj mjeri isključeni iz svakodnevnog javnog života. Stoga upravo dvadesete godine 20. stoljeća predstavljaju izrazito važnu fazu u procesu politizacije hrvatskoga sela, pri čemu je ključnu ulogu imala H(R)SS. U tom kontekstu u izlaganju će se analizirati aktivnosti stranke u Dalmaciji od njena prvog pojavljivanja na ovom prostoru 1923. godine do uvođenja diktature kralja Aleksandra 1929. godine, kao i društvena struktura predstavničkih tijela lokalne i regionalne samouprave, odnosno dijela općinskih vijeća u Dalmaciji te oblasnih skupština Dubrovačke i Splitske oblasti. Time će se steći uvid u stvarne dosege politike H(R)SS-a po pitanju uključivanja seljaštva u procese odlučivanja i dodatno pridonijeti istraživanju ove specifične faze društvenog razvoja, kako Dalmacije tako i Hrvatske u cjelini.

Tomislav Išek

STAVOVI H(P-R)SS PREMA BOSNI I HERCEGOVINI U PROCESU *DUGOG TRAJANJA* I NJIHOVE REFLEKSIJE DO KRAJA 20. STOLJEĆA

Hrvatska (pučka-republikanska) seljačka stranka je od početka svoga djelovanja (1904.) dio svojih programskih ciljeva i aktivnosti fokusirala koliko prema njenom teritoriju toliko posebno prema bosanskohercegovačkim katolicima (Hrvatima), ali i muslimanima (Bošnjacima).

Svi njeni prvaci - Antun Radić, tvorac programa, Stjepan Radić, neprikosnoveni *kadar* stranke i neupitno vodeća ličnost hrvatske građanske politike do 1928. godine i dr. Vlatko Maček, njegov nasljednik, nisu se prestajali baviti navedenim pitanjima.

Autor je na sintetički način, apsolutno poštujući proces *dugog trajanja* pokušao pratiti tretman Bosne i Hercegovine od strane poznate hrvatske politike kao pravaške komponente hrvatskog pitanja u predratnom (do 1914. godine), međuratnom (od 1918. do 1941. godine) i poratnom periodu (od 1945. do 1990. godine) suvremene hrvatske povijesti.

Željko Karaula

Željko
Karaula

NAŠ VOĐA - STVARANJE KULTA VLATKA MAČEKA

U ovom radu osvrnut ću se na uznapredovali proces stvaranja kulta Vlatka Mačeka kao vođe hrvatskog seljačkog pokreta u razdoblju od petosvibanjskih izbora 1935. godine do sloma Kraljevine Jugoslavije u travanjskom ratu 1941. godine. Nakon smrti Stjepana Radića čiji je kult heroja stvoren već za njegova života, počinje stvaranje kulta ličnosti Vlatka Mačeka kao neospornog *vođe svih Hrvata*. Njegovo izdizanje nad običnim smrtnicima u okviru hrvatskog seljačkog pokreta bilo je vidljivo po raznim seljačkim manifestacijama organiziranim u njegovu čast, proslavama njegova rođendana i imendana u svim gradovima Hrvatske. Također, bile su neizostavne smotre seljačke kulture u Zagrebu kada se Maček pojavljuje na bijelom konju praćen odredima Hrvatske seljačke zaštite te tako *kaska* ulicama Zagreba. Počinje se romansirati njegova biografija, objavljuju se njegovi govori u posebnim publikacijama, njegove slike krase korice svih knjiga i periodika u izdanju HSS-a itd. On je bio živi vođa, a ne *mrtvi vođa* poput Stjepana Radića. Do stvaranja Mačekova kulta došlo je u vrijeme autoritarnih tendencija u Europi koja obiluje raznim *vođama*, kako fašističke tako i agrarne provenijencije. Mačekov kult postao je personifikacija borbe, žrtve i uspjeha hrvatskog naroda (Banovina Hrvatska) u hrvatskoj seljačkoj memoriji koja je služila učvršćenju redova u tada homogenom općehrvatskom pokretu u otporu prema beogradskom režimu.

Mira Kolar-Dimitrijević

ODNOS STJEPANA RADIĆA PREMA FINANCIJAMA

Stjepan Radić proveo je djetinjstvo na selu i bio suočen s nebrigom vlasti za taj dio stanovništva koji krajem 19. stoljeća pokazuje veliku želju za iseljavanjem zbog nezdrave seljačke i socijalne politike koja se zasnivala na eksploataciji sela i njegovih bogatstava. Studirajući socijalne znanosti u Francuskoj, Stjepan Radić shvatio je da je pitanje financija vrlo važno. Nakon sistematskog proučavanja literature, 1904. godine, iste godine osnovao je i Hrvatsku seljačku pučku stranku, objavio je knjigu *Moderna kolonizacija i Slaveni*. Nešto kasnije objavio je i djelo *Financijska znanost* smatrajući da će dobiti mjesto predavača na zagrebačkom Sveučilištu. Željeno mjesto nije dobio, ali nastavio je promišljati i tražiti najbolje rješenje na oba područja, uključivši u to i svoje najbliže suradnike. Riječ je o Josipu Predavcu koji je radio u seljačkim zadrugama, osiguranju i na zemlji, nećaku Pavlu Radiću kojega je usmjerio prema bankarstvu i agrarnoj reformi i mnogima drugima koji su prihvatili nauk braće Radić kao svoj ideal u rješavanju seljačkog pitanja, a to je bila gotovo čitava sjeverna Hrvatska. U veoma otežanim uvjetima Stjepan Radić je od 1922. godine do svoje smrti 1928. godine izgradio svoj sustav, paralelan državnom koji je trebao biti fokusiran na financije. Zagrebačka oblast u kojoj je Stjepan Radić bio na čelu Oblasnog odbora Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti realizacija je ranije osmišljenih ideja na gospodarskom i financijskom planu. Ovu realizaciju pomogle su i mješovite oblasti u kojima su, pored Hrvata, živjeli i Pribičevićevi Srbi pa se to vrijeme Seljačko-demokratske koalicije može nazvati najboljim u međuratnoj Jugoslaviji jer su financijska pitanja, fokusirana na sanaciju sela, bila značajan dio politike Stjepana Radića. To je svakako smetalo građanskim strankama, osobito radikalima, pa je 20. lipnja 1928. godine na Radića izvršen atentat u Narodnoj skupštini u Beogradu.

Suzana Leček

Suzana
Leček

ALTERNATIVNE METODE POLITIČKE BORBE HRVATSKE SELJAČKE STRANKE (1918.-1941.)

Politička borba Hrvatske seljačke stranke za federalizam i socijalne reforme tijekom postojanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije razmjerno je dobro istražena. Stoga se u izlaganju neke poznate političke poteze pokušava sagledati u svjetlu današnjeg zanimanja svjetske historiografije za alternativne političke strategije (nazivane, možda i češće, nenasilnima) te ih dopuniti novijim istraživanjima oblika otpora na dosad previđenim nepolitičkim područjima.

Naime, s jedne strane političkog sučeljavanja nalazila se država koja je probleme rješavala represijom (u doba pseudo-parlamentarizma) ili otvorenom diktaturom, a s druge strane HSS koji je veći dio vremena bio u oporbi, a tijekom diktature zabranjen. Budući da nije imao priliku ostvariti svoje nacionalne i socijalne ciljeve institucionalnim putem, morao se okrenuti alternativnim političkim strategijama. U izlaganju je prikazano kako je HSS osmislio razne nenasilne oblike političke borbe, primjerice, bojkot ili simbolički otpor kroz političke rituale/ceremonije te stvorio alternativne socijalne institucije preko mreže nepolitičkih udruga kojima je djelovao na razna područja života (gospodarstvo, kulturu) ili društvene skupine (žene, radnike). Osim toga, u vrijeme otvorene diktature u kojem je javna politička borba bila zabranjena, izuzetno važnu ulogu odigrala je i kultura koja je čuvajući nacionalni identitet postala nositeljem otpora (kulturni nacionalizam).

Anamarija Lukić

ODNOSI IZMEĐU H(R)SS-A I HRVATSKE ZAJEDNICE U OSIJEKU TIJEKOM 1925. GODINE

Autorica će u uvodnom dijelu izlaganja ukratko prikazati osječku političku pozornicu početkom 1925. godine na kojoj su djelovale tri hrvatske političke stranke. Kao dominantna stranka među njima isticala se Hrvatska zajednica čije je osječko stranačko glasilo ujedno bilo kvalitetan i vrlo čitan dnevni list preko kojeg je agitacija HZ-a dopirala do velikog broja birača. U središnjem dijelu izlaganja autorica će objasniti odnose između HZ-a i HRSS-a te njihovu manifestaciju tijekom predizborne kampanje skupštinskih izbora 8. veljače 1925. godine u kojoj je HZ svoje ciljeve poistovjetila s onima HRSS-a i agitirala među svojim biračima za HRSS, osobito posredstvom *Hrvatskog lista*. U završnom dijelu objasnit će kako su se promijenili odnosi između zajedničara i radićevaca nakon uspostavljanja RR vlade i kako je HSS u Osijeku izgubila medijsku podršku jer nije imala vlastito glasilo u gradu.

Franko Mirošević

HRSS NA PARLAMENTARNIM IZBORIMA 1920. I 1923. U KRALJEVINI SHS U BJELOVARSKO- KRIŽEVAČKOJ ŽUPANIJI

Izlaganje obuhvaća uvodni dio u kojem se objašnjava kratak razvoj organizacija Hrvatske pučke seljačke stranke na prostoru Bjelovarsko-križevačke županije u Banskoj Hrvatskoj od 1906. do 1913. godine.

Nakon uvoda opisuje se razvoj Hrvatske pučke seljačke stranke u Bjelovarsko-križevačkoj županiji od 1918. do 1920. godine. Slijedi opis djelovanja Hrvatske pučke stranke u Bjelovarsko-križevačkoj županiji 1920. godine i njene aktivnosti u izborima za Ustavotvornu skupštinu u studenom 1920. godine. Na spomenutim izborima Hrvatska seljačka pučka stranka postigla je veliki uspjeh. Na izborima 1920. godine od 81. 225 glasača glasovalo je 64. 929., 51. 430 (79, 20 %) njih glasovalo je za Hrvatsku pučku seljačku stranku. Od mogućih 11 zastupnika Hrvatskoj pučkoj seljačkoj stranci pripalo je 9.

Uz kratak prikaz prilika u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, opisano je okupljanje i širenje stranačke organizacije u kotarevima Bjelovarsko-križevačke županije u razdoblju do parlamentarnih izbora 1923. godine. Također, opisane su i velike javne skupštine na kojima se okupljao veliki broj pristaša Hrvatske republikanske seljačke stranke koji su oštro napadali centralizam, unitarizam, velikosrpsku hegemoniju i batinaški sustav nad Hrvatima.

Uz promidžbenu djelatnost Hrvatske republikanske stranke pred izbore 1923. godine na području Bjelovarsko-križevačke županije, daje se ocjena ponovnog uspjeha stranke na izborima u spomenutoj županiji. Na njima je Hrvatska pučka stranka ponovila uspjeh iz 1920. godine, tj. postala je dominantna politička snaga na području Bjelovarsko-križevačke županije.

Na kraju rada ocjenjuje se i doprinos pristaša Hrvatske republikanske seljačke stranke u Bjelovarsko-križevačkoj županiji sveukupnom razvoju te stranke u Hrvatskoj i Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Bjelovarsko-križevačka županija bila je zasigurno čvrst bedem Radićeve politike od njenih početaka do 1941. godine kad je Hrvatska pučka seljačka stranka na izborima za Hrvatski sabor postigla osam mandata, četiri iz Bjelovarsko-križevačke županije (Benjamin Šuperina - Bjelovar, Ante Jemrić - Hercegovac, Vinko Lovreković - Čazma, Tomo Jalžabetić - Novigrad). Od trojice zastupnika izabranih na izborima za Hrvatski sabor 1913. godine dvojica su bila iz Bjelovarsko-križevačke županije (Tomo Jalžabetić i Vinko Lovreković).

Ivan Peklić

Ivan
Peklić

HRVATSKA SELJAČKA STRANKA U KRIŽEVAČKOM KRAJU OD PETOSVIBANJSKIH IZBORA DO POČETKA DRUGOGA SVJETSKOG RATA

U radu ću istražiti djelovanje HSS-a u križevačkom kraju od 5. svibnja 1935. do travnja 1941. godine. U spomenutom razdoblju HSS je u križevačkom kraju bila najznačajnija politička stranka, ujedno i najaktivnija. Ljubomir Maštrović izdaje novine *Dom*, osnovane su *Hrvatska seljačka zaštita* (1936.) i *Gospodarska sloga* (1937.). HSS je od 1938. do 1941. godine obnovila pogorjelo selo Korlarec. Tijekom navedenog razdoblja održavaju se proslave Mačekova rođendana i skupovi na otvorenom. HSS u spomenutom razdoblju ima značajnu ulogu i u obrazovanju stanovništva. Također, u radu ću opisati djelovanje gradske vlasti koja je bila u rukama HSS-a. Najistaknutiji članovi HSS-a u navedenom razdoblju bili su Rudolf Gregurek, gradonačelnik Križevaca, Andrija Papa, predstavnik za križevački kotar izabran na izborima 1935. godine, Josip Jelenčić, predsjednik HSS-a i već spomenuti Ljubomir Maštrović.

Na temelju izvorne arhivske građe istražiti ću djelovanje najvažnije političke stranke u križevačkom kraju, kao i biografije istaknutih članova HSS-a. U spomenutom razdoblju bilo je mnogih političkih razmimoilaženja unutar članova HSS-a o čemu svjedoče povijesni izvori. Također, ukazat ću na veliki značaj HSS-a u političkom, gospodarskom i kulturnom životu križevačkog kraja prije Drugoga svjetskog rata.

Hrvoje Petrić

O TEMELJIMA I POČECIMA HRVATSKE PUČKE SELJAČKE STRANKE (1904.-1914.)

Utemeljenje Hrvatske pučke seljačke stranke inicirali su Antun i Stjepan Radić uz djelomičnu suradnju povjesničara Rudolfa Horvata. Oni su osmislili stranku koja će nastojati zadovoljiti potrebe cjelokupnog naroda. Pripreme za osnivanje trajale su nekoliko godina. Narodni pokret iz 1903. godine uvjerio je braću Radić da seljaštvo treba odmah uključiti u politički život pa su već krajem 1904. godine osnovali Privremeni odbor Hrvatske pučke seljačke stranke koji je prihvatio program i ideologiju stranke koja se očitovala u traženju političke demokratizacije, borbi za hrvatska nacionalna prava te zalaganju za socijalnu pravednost. Osim neposrednog rada na terenu, za komuniciranje s potencijalnim biračima i članovima od osobite važnosti bile su stranačke novine. Budući da je rad na terenu bio tek u povojima, na izborima 1906. godine teško se mogao očekivati dobar rezultat te kandidati ove stranke nisu uspjeli ući u Hrvatski sabor. Godine 1908. raspisani su izbori za Hrvatski sabor na kojima je Stjepan Radić prvi put postao zastupnikom u Hrvatskom saboru. Na spomenutim izborima u izbornom kotaru Čazma u Sabor je izabran i prvi seljak - Vinko Lovreković iz Gornje Velike u Bjelovarsko-križevačkoj županiji. Hrvatska pučka seljačka stranka, uz Stjepana Radića i Vinka Lovrekovića, 1910. godine dobiva još jednog saborskog zastupnika - Antuna Radića a na izvanrednim-ponovljenim izborima održanim iste godine 9 zastupnika u Saboru Na izborima 1911. godine stranka osvaja osam, a 1913. godine, stjecajem okolnosti, samo tri narodna zastupnika.

Vladimir Šadek

POLITIKA USTAŠA I KOMUNISTA PREMA HSS-OVCIMA U KOTARIMA KOPRIVNICA I ĐURĐEVAC (1941.-1943.)

Nakon uspostave NDH zabranjen je rad političkih stranaka, pa tako i HSS-a. Budući da ustaški režim nije imao podršku naroda, cilj mu je bio privući što veći broj prvaka i članova HSS-a u svoje redove i tako pridobiti podršku širih slojeva stanovništva. Zbog toga je vršen veliki pritisak i na vodstvo podravskog HSS-a, osobito na Mihovila Pavleka Miškinu i njegove suradnike. Miškina je zbog svoje nepopustljivosti izostavljen s popisa zastupnika Hrvatskog državnog sabora uspostavljenog 1942. godine. Budući da je odbijao priznati režim, zatočen je u logorskom kompleksu Jasenovac gdje je u lipnju 1942. godine i ubijen.

Do prvih kontakata komunista i vodećih HSS-ovaca koprivničke Podravine došlo je tijekom ljeta 1941. godine a početkom rujna sljedeće godine u Hlebinama je održan sastanak na kojem su HSS-ovci pristali na suradnju s NOP-om. Pad Mussolinija u Italiji u srpnju 1943. godine pozitivno je djelovao na raspoloženje masa prema partizanima. Vodeći HSS-ovci u koprivničkoj Podravini tad su i formalno pristupili NOP-u.

Djelovanjem među proustaški orijentiranim HSS-ovcima tijekom 1943. godine ustaški čelnici nastojali su na svojoj strani ponovo aktivirati oružane postrojbe slične nekadašnjoj *Hrvatskoj seljačkoj i građanskoj zaštiti*. Nove postrojbe bile su poznate kao *Bijela garda* a, kako bi se seljaštvo mobiliziralo u navedene oružane formacije, pokušala se koristiti retorika pozivanja na Mačeka i vrednote HSS-a. Nositelji komunikacije prema širim masama bili su istaknutiji HSS-ovci. U ovom izlaganju autor će na temelju dostupne arhivske građe i literature prikazati politiku ustaškog režima i Komunističke partije prema članstvu HSS-a i seljacima u koprivničkoj i đurđevačkoj Podravini u zadanom razdoblju. Analizom politika zaraćenih strana prema seljacima obrazložit će rezultate njihovih postupaka i orijentaciju širih slojeva stanovništva na jednu ili drugu zaraćenu stranu u drugoj fazi rata.

Tonći Šitin

NASTUP RADIĆA U DALMACIJI I VRTOGLAVI USPJEH H(R)SS (1922.-1926.)

Znanstveno istraživanje najveće hrvatske političke stranke u međuratnoj Dalmaciji intenzivirano je tek u posljednje vrijeme, i to mahom analizom širokog luka interesa i inicijativa predsjednika Stjepana Radića. I u Dalmaciji se Radić javlja kao *deus ex machina*, i to u atmosferi koja je odavala *sredinu kolektivnog ludila* nakon završetka Prvoga svjetskog rata, kada je delirij oduševljenja u jednoj duhovno iscrpljenoj sredini udahnulo barem nakratko varljive nade. Koncept *nacionalnog jugoslavenstva i državotvornih stranaka* poprimio je u Splitu i Dalmaciji gotovo urotničke razmjere pa je Radić čekao pogodni trenutak da takvu sramotu napadne i prekine jugoslavensku elipsu čiji će se repovi dugo vući. Dolazak HRSS-a i Radića potkraj 1922. i 1923. godine u Dalmaciju bio je silovit i prepun inicijativa, ne samo seoske sirotinje već i nezadovoljnih radnika koji mrze gospodstvo, vlast, državu i ugođene stranačke programe. Prilagodljivošću i smislom za seljačke probleme Radić je i u Dalmaciji prihvaćen kao narodni vođa koji je često ostajao na nivou nagovještaja, brzih replika, neka vrsta anestezije koja umiruje seljaka ali ne i depresivnu inteligenciju koja ostaje uz zgrožene građanske stranke. Izborne pobjede, blokiranje disidenata, prerastanje u hrvatski nacionalni pokret i suzbijanje velikosrpskog hegemonizma uz očuvanje oslonca na selo i seljaka kao jedinu konstruktivnu i stabilnu snagu, imale su u politički šarenoj, socijalno i nacionalno sukobljenoj Dalmaciji poseban biljeg. U radu se upozorava upravo na te posebnosti, kao i razloge zbog kojih je Radić upravo Dalmaciju smatrao *pragom i stožerom naše države*.

Krešimir Škuljević

HPSS I REFLEKSIJA NJEGOVA DJELOVANJA NA PODRUČJU BRODSKE POSAVINE (1904.-1914.)

Promatrajući djelovanje HPSS-a u njenom prvom desetljeću moguće je dobiti jasan kontekst djelovanja samo ako se paralelno prate zbivanja na više područja čovjekova djelovanja. Primarno političko djelovanje za najniže demografske strukture ruralne Hrvatske imalo je sekundarno značenje jer, iskreno govoreći, nisu vidjeli sebe u tome. Sekundarno (formalno prikriveno) političko djelovanje (preko formiranja i djelovanja čitaonica, zadruga, kazališnih družina i raznih gospodarskih udruženja) imalo je veći interes onih koji su bili korisnici usluga spomenutih društveno-gospodarskih subjekata, a samim time i predstavnika HPSS-a koji postaju istaknuti članovi istih.

Brodsko Posavina u tome nije bila izuzetak pa je korišten onovremeni obrazac ponašanja kako bi se stvorili podražaji koji bi u konačnici privukli pažnju na tek formiranu stranku za onaj dio populacije koji nije imao glasačka prava. Inicijativu su na najnižim razinama preuzeli seljaci koji su bili razočarani međusobnim sukobima pravaša, koji su znali čitati i time djelovali prema *Domu*.

Probleme u pronošnju ideja Stjepana Radića stvarali su politički protivnici, prvenstveno već etabliarni pravaši i budući pobornici Hrvatsko-srpske koalicije, eminentna politička struktura koja je u svojim redovima već imala snažniji kadar (u intelektualnom i gospodarskom smislu). Promatrajući najnižu upravnu strukturu ruralne Hrvatske, tj. naselje, onovremenu važnost imali su župnik, učitelj i načelnik (kad je riječ o općinskom središtu) jer je liječnik još uvijek bio raritet i bio je određen za šire upravno područje.

U takvu neravnomjernu borbu krenuli su Radićevi seljaci s onim čime su najviše raspolagali - entuzijazmom i društvenim radom, trudeći se integrirati u sva područja djelovanja pojedinca. Prvo desetljeće djelovanja pokazuje povećan intenzitet javnog

otvorenog političkog djelovanja tijekom izbornog razdoblja, dok su ostale aktivnosti bile usmjerene formiranju stranačkih pristaša ili barem simpatizera nove političke ideologije koja nije mogla ništa konkretno ponuditi jer nije imala primjerenu snagu u zastupničkim tijelima. Promatranjem nekih njihovih prvaka iz okolice Broda na Savi (Mije Juretića i Đure Sekulića), njihove komunikacije s nadređenima (Đurom Basaričekom) i aktivnosti protivnika (primjerice, Stjepanom Damićem) potvrđuju se navedene pretpostavke o postojanosti snage i političke opasnosti za stranke koje su već postojale.

DJELOVANJE HSS-A NA KRIŽEVAČKOM PODRUČJU OD 1991. DO 2014. GODINE

Nakon obnove rada 1991. godine HSS se vrlo brzo vraća i na lokalnu političku scenu u Općini Križevci. Osniva niz ogranaka tijekom 1993. godine. Osnovana je 1992. godine *Gospodarska sloga*. Na izborima za Županijski dom Hrvatskog sabora i lokalnim izborima početkom 1993. godine HSS je imala kandidate na svim listama. Rezultati su bili odlični. Na državnoj razini u Županijski dom ušao je Valentin Puževski, za župana je izabran Ivan Stančer iz Gole, u Skupštinu Koprivničko-križevačke županije ušli su svi kandidati, kao i u Gradsko vijeće Križevaca. Preuzevši vlast u Križevcima, HSS se susreće s nizom problema - u ratu posrnutim gospodarstvom, drugorazrednim odnosom novoformirane županijske vlasti prema Križevcima, propustima gradonačelnika Marijana Vukovića kojeg od 1995. godine mijenja Valentin Puževski. Sredinom ljeta 1996. godine na mjesto oboljelog gradonačelnika Valentina Puževskog dolazi Antun Blažinčić koji nastavlja započetu HSS-ovsku politiku suradnje Podravine i Prigorja koju je poticao i Puževski. Zajedničko djelovanje HSS-ovih općinskih organizacija osnovanih 1994. godine u Svetom Ivanu Žabnu i Svetom Petru Orehovcu, kao i gradske organizacije, institucionalizirano je osnivanjem Podžupanijske organizacije 1998. godine u Križevcima. U Podžupanijsku organizaciju uključile su se nove općinske organizacije Kalnika i Gornje Rieke. Osniva se i *Mladež HSS-a* koja je započela s radom 2001. godine (već od 1999. godine djelovao je *Klub mladih HSS-a Majurec*, organizacija mladih HSS-ovaca u selu Majurec). Od osnivanja do danas, *Klub mladih Gradske organizacije* najaktivniji je dio organizacije HSS-a koji prednjači u svim aktivnostima (članovi *Kluba* gradski su vijećnici, članovi upravnih vijeća i odbora, *Vijeća mladih* u Gradu Križevci). Od 2000. do 2012. godine na čelu Gradskog odbora bio je Branko Hrg, ujedno i gradonačelnik Križevaca, a

od 2012. isti je i predsjednik HSS-a. Od 2000. godine GO HSS-a Križevci sudjeluje sa svojim kandidatima na svim lokalnim izborima koje dobiva samostalno ili u koaliciji s drugim strankama. Na parlamentarnim izborima 2003. godine HSS-a je na izbore izašla samostalno. U II. izbornoj jedinici HSS je osvojila dva saborska mjesta. Na parlamentarnim izborima 2007. godine, HSS je izašla na izbore u koaliciji s HSLŠ-om i u II. izbornoj jedinici osvojila tri mandata, dok je na parlamentarnim izborima 2011. godine osvojila samo jedan mandat i to u II. izbornoj jedinici. Djelovanje HSS-a na lokalnoj vlasti od 2000., obilježeno je ostvarivanjem u najvećoj mogućoj mjeri svih zacrtanih zadaća obećanih biračima. Zato je i nagrađivana glasovima na svim lokalnim izborima u Križevcima i općinama križevačkog kraja. Godine 2013. u Križevcima se osniva asocijacija žena *Hrvatsko srce* na čelu s Monikom Kemenović. Na izborima za skupštinu Koprivničko-križevačke županije HSS dobro prolazi i dobiva mjesto župana od 2001. godine, kao i solidan broj mandata u Županijskoj skupštini.

Ivica Šute

HRVATSKA SELJAČKA STRANKA I NJEZINE EKONOMSKE ORGANIZACIJE IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Između dva svjetska rata Hrvatska seljačka stranka djelovala je višeslojno i višedimenzionalno. Uz primarnu političku ulogu glavnog nositelja hrvatskog nacionalnog pitanja u centraliziranoj jugoslavenskoj državi, stranka je u dvadesetim i tridesetim godinama 20. stoljeća razvila izuzetno intenzivan organizacijski spektar djelovanja kojim je zahvatila totalitet seljačkog života u Hrvatskoj. To se ponajprije odnosi na razne grane seljačkog pokreta od kojih je, među primarnima, svakako bila *Seljačka sloga*, kulturno-prosvjetna organizacija, potom *Hrvatski radnički savez* te čitav niz ekonomskih organizacija koje su bile tijesno vezane uz stranku i njenog vođu Stjepana Radića. Riječ je o organizacijama koje je još ranih dvadesetih godina osnovao i uspješno vodio ing. agronomije i kasniji potpredsjednik stranke Josip Predavec: *Selo-banka*, *Savez hrvatskih seljačkih zadruga*, osiguravajuća zadruga *Providnost* itd. Svima njima cilj je bio što je moguće snažnije vezati uz sebe seljaštvo diljem Hrvatske, ali i ekonomski i socijalno pomoći osiromašeno i prezaduženo hrvatsko selo. Nakon propasti spomenutih institucija krajem desetljeća i ubojstva njezina osnivača, sredinom 1930-ih nastaje nova ekonomska organizacija HSS-a - *Gospodarska sloga*. Pod geslom *Slogom slobodi* ova je organizacija razvila čitav niz pokreta (sajamski, mljekarski, vinogradarski itd.), pokrenula niz humanitarnih akcija i započela s velikom znanstvenom i publicističkom aktivnošću preko vlastitoga Zavoda za proučavanje seljačkog i narodnog gospodarstva. Usmjeravana od strane poznatog i angažiranog ekonomista Rudolfa Bičanića, ova je ekonomska organizacija predstavljala jednu od najznačajnijih organizacijskih oblika koje je Hrvatska seljačka stranka uopće uspjela ustrojiti u razdoblju do početka Drugoga svjetskog rata

Andelko Vlašić

GLAS HRVATSKOG SELJAČKOG POKRETA POLITIČKI GOVORI, IZJAVE I NOVINSKI ČLANCI AUGUSTA KOŠUTIĆA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

August Košutić je od svoga učlanjenja u Hrvatsku republikansku seljačku stranku (HRSS; kasnije Hrvatska seljačka stranka, HSS) 1922. godine do zabrane njezina političkog djelovanja 1941. godine postupno izrastao u jednoga od najglasnijih zastupnika politike hrvatskoga seljačkog pokreta u hrvatskoj i jugoslavenskoj javnosti međuratnog razdoblja. U radu će se analizirati Košutićevi politički govori na skupovima HRSS-a/HSS-a, Samostalne demokratske stranke (SDS) i Seljačko-demokratske koalicije (SDK), govori na sjednicama Hrvatskog radničkog saveza i članci u novinama (*Dom/Slobodni dom*, *Narodni val*, *Slobodni glas*, *Seljačka prosvjeta*, *Seljački dom*, *Hrvatski dnevnik*, *Hrvatski radnik*, *Hrvatski glasnik*, *Pravica* i druge). U radu će se proučavati kontekst i važnost Košutićevih političkih istupa i razlika u Košutićevoj ulozi prije odlaska u emigraciju 1929. godine i nakon njegova povratka iz iste 1937. godine, odnosno u razdoblju do početka Drugoga svjetskog rata.

Danijel Vojak
Davor Kristijan

DJELOVANJE HRVATSKE SELJAČKE ZAŠTITE NA SAMOBORSKOM PODRUČJU U MEĐURATNOM RAZDOBLJU

Hrvatska seljačka stranka je nakon Prvoga svjetskog rata preuzela političku dominaciju na samoborskom području i održavala je sve do početka Drugoga svjetskog rata. Spomenuta HSS-ovska politička dominacija predvođena Stjepanom Radićem i kasnije Vladkom Mačekom bila je osobito vidljiva na izborima gdje su odnosili pobjedu gotovo bez ikakve političke opozicije. Uloga Vladka Mačeka koji je živio i radio na samoborskom području i kasnije bio proglašen počasnim građaninom Samobora bila je osobito primjetna u 1930-im godinama kad je u sklopu njegove zaštite organizirana *Hrvatska seljačka zaštita (Mačekova garda)* kao poluvojna organizacija.

Jedan od ciljeva ovog istraživanja je na temelju dostupnih izvora analizirati kako je *Hrvatska seljačka zaštita* osnovana i kako je djelovala na području tadašnjeg samoborskog kotara. Osim toga, potrebno je analizirati njen odnos prema lokalnim vlastima, njeno djelovanje u kontekstu rada Hrvatske seljačke stanke, njenu brojnost i raširenost na spomenutom području te vidjeti tko su bili njeni vođe i članovi.

Također, u radu će biti analizirani dosad neobjavljeni arhivski spisi i fondovi Hrvatskog državnog arhiva, Državnog arhiva u Zagrebu, Samoborskog muzeja i *Zavičajne zbirke* Samobora u Gradskoj knjižnici *Samobor* te relevantna lokalna periodika i literatura.

Ivica Zvonar

BILJEŠKA O STJEPANU RADIĆU: **DOKUMENT IZ RUKOPISENE OSTAVŠTINE** **MONS. DR. FRANA BARCA**

Autor iz rukopisne ostavštine hrvatskog svećenika, sveučilišnog profesora bogoslovlja i političara mons. dr. Frana Barca (Šemovci, 1872. - Zagreb, 1940.) koja se čuva u Nadbiskupijskom arhivu u Đakovu donosi kratki komentar i prijepis dokumenta *Bilješka o Stjepanu Radiću*. Dokument ima gotovo četiri strojopisom pisane stranice teksta i Barčev je osvrtno na Radićevo političko djelovanje u razdoblju od 1903. pa do početka 20-ih godina 20. stoljeća.

U političkom životu Hrvata Fran Barac se aktivno angažirao u vrijeme Prvoga svjetskog rata. Njegov odnos sa Stjepanom Radićem na političkom polju u vrijeme raspada Austro-Ugarske i stvaranja jugoslavenske države u velikoj mjeri bio je obilježen međusobnim animozitetom, ali sredinom 20-ih godina među njima dolazi i do određenih oblika političke suradnje u borbi protiv beogradskog režima. U tom kontekstu ovaj dosad nepoznati i neobjavljeni dokument predstavlja mali prilog boljem poznavanju hrvatske političke povijesti u prvim desetljećima 20. stoljeća i svojevrsna je crtica za *politički životopis* Stjepana Radića.

Zlata Živaković-Kerže

HRVATSKI RADIŠA I HRVATSKO SRCE ***(Osvrt na djelovanje u Osijeku i Čepinu)***

Na temelju arhivskog gradiva i međuratnog tiska autorica će u radu istaknuti značenje HSS-a u organizaciji i djelovanju *Hrvatskoga radiše*, podružnice u Osijeku i Društva *Hrvatsko srce* u Osijeku, tj. u Čepinu, mjestu nedaleko od Osijeka. Usmjerit će se na istaknute osobe političkog, gospodarskog i inog onodobnog života koje su značajno djelovale u navedenim društvima i provedbi dobrotvornog, humanitarnog i drugog rada.

Jakov Žižić

HSS I HRVATSKA POLITIČKA EMIGRACIJA (1945.-1990.)

Hrvatska seljačka stranka (HSS) dugo je bila jedina emigrant-ska hrvatska politička snaga koja je imala razvijenu organizacijsku strukturu, brojno članstvo, tradiciju i političku platformu. Ipak, nije imala veći utjecaj u hrvatskoj političkoj emigraciji koja se počinje stvarati nakon uspostave komunističke Jugoslavije. Kao stranka koja je baštinila demokratske principe i ustanove, suprotstavljala se komunističkom režimu u Jugoslaviji i tražila njegovo uklanjanje, ali nije odbacila jugoslavenski državni okvir što ju je diferenciralo u odnosu na ostale hrvatske emigrantske organizacije i skupine te minoriziralo njen utjecaj u političkoj emigraciji.

Nakon smrti dugogodišnjeg predsjednika stranke Vladka Mačeka i dolaskom na čelo stranke Jurja Krnjevića, HSS se jasno opredjeljuje za stvaranje suverene i demokratske Republike Hrvatske. To je približava emigrantskim organizacijama i skupinama koje zagovaraju hrvatsku samostalnost i državnost pozivajući se na liberalno-demokratska načela i vrijednosti. Iako je HSS ostao izvan Hrvatskog narodnog vijeća, koalicije najvažnijih emigrantskih organizacija i skupina, između dviju organizacija postojala je politička i ideološka bliskost koja je vodila k suradnji. Uz navedeno, HSS-u se posebno približila emigrantska skupina okupljena oko časopisa *Poruka slobode Hrvatske* koja je prva u emigraciji razradila cjeloviti državotvorni program koji se, među ostalim, temeljio i na političkim idejama Stjepana Radića.

U svom izlaganju prvo ću prikazati i objasniti razvoj političkih pozicija emigrantskog HSS-a s posebnim naglaskom na odnos prema hrvatskoj državnosti. Potom ću pojasniti politička i ideološka kretanja u hrvatskoj političkoj emigraciji i pokazati zbog čega je i kako došlo do integriranja Hrvatske seljačke stranke u liberalno-demokratsko krilo hrvatske političke emigracije.

Jakov
Žižić

PROMOTIVNI DIO

Đuro Škvorc

POVIJESNI PREGLED KRIŽEVACA

Križevci ulaze u sklop najstarijih gradova u kontinentalnoj Hrvatskoj. Prvi pisani trag datira iz 1193. godine kada se spominje križevački župan u ispravi hrvatsko-ugarskog kralja Bele III. Dokaz je to za postojanje križevačke utvrde Cris iz koje je župan upravljao županijom, koja će u 14. stoljeću postati najveća u ondašnjoj kraljevini Slavoniji i prostirat će se od Kalnika do Orahovice. Nastala je spajanjem više manjih županija. Uz takvo važno upravno središte nastalo je naselje Križevci, koje se spominje 1209. godine. Vjerojatno je to bila manja naseobina bez posebno reguliranog upravnog položaja. Ban Stjepan dijelu Križevaca, koji je kasnije nazvan Gornji grad, dao je 1252. gradske povlastice.

Donji grad dobio je status slobodnog kraljevskog grada 1405. godine. Kako su Križevci bili smješteni na vrlo povoljnom položaju u odnosu na okolna gradska naselja, postali su mjesto održavanja sabora, prvo slavonskih a poslije i hrvatskih. Ukupno ih je održano preko pedesetak, a najpoznatiji je „Krvavi sabor križevački“. Na tom saboru, 17. veljače 1397., kralj Sigismund obračunao se s pristašama protudvorskog pokreta hrvatskih i ugarskih velikaša predvođenim banom Lackovićem. Sam Sabor najvjerojatnije se dogodio u župnoj crkvi sv. Križa, koja se prvi put spominje 1232. Crkva sv. Križa bila je župna crkva za oba dijela grada i bila je opasana zidinama. Oko Donjeg grada su u 15. st. bile su izgrađene zidine pa se jedan dio našao unutar njih, dok je drugi dio, s južne strane, ostao izvan, tvoreći podgrađe.

Osmanske provale u križevački kraj, znatno su oslabile gospodarsku bazu ovoga grada i on je naglo počeo propadati od tridesetih godina 16. stoljeća. U provali 1539., Osmanlije su spalile Gornji grad i samostan augustinaca. Stvaranjem granice i obrambenog sustava prema Osmanlijama, Križevci su podređeni vojnim obrambenim potrebama. U Križevce dolazi vojna posada sastavljena najvećim dijelom od njemačkih vojnika.

Kako su Osmanlije zauzeli najveći dio Križevačke županije, ostaci županije imaju zajedničku upravu sa Zagrebačkom županijom. U okviru Slavonske vojne krajine, Križevci su postali središte Križevačke kapetanije 1560., koja je kroz stoljeća obuhvaćale utvrde u Remetincu, Toplicama, Glogovnici, Svetom Petru Čvrstecu, Cirkveni, Svetom Ivanu Žabno, Gradecu, Rovišću, Bjelovaru itd. U to vrijeme moderniziraju se gradski bedemi i grade se gradska vrata od opeke.

Gospodarski oporavak i demografsko buđenje života u gradu nastupilo je nakon Žitvanskog mira 1606. godine. Obnavljanjem i građenjem cesta u okolici započinje jačanje trgovine, koja prelazi lokalne okvire. Uključivanjem građana Križevaca u trgovinu utjecalo je na potrebu za ponovnim razvojem cehova i osnivanjem novih. Osnovani su cehovi čizmara i lončara 1646., željezara 1647., krznara 1649., itd. Gospodarski polet i ponovno stečeni osjećaj sigurnosti, probudili su ponovno atraktivnosti grada kao mjesta stanovanja i djelovanja. U grad se doseljava u manjoj mjeri plemstvo, ali posebni značaj ima povratak crkvenih redova. Dolaze franjevci 1626. u Gornji grad i ponovno obnavljaju crkvu na mjestu porušene od Osmanlija. Dolazak pavlina u Donji grad 1667. i njihovo djelovanje ostavio je trajni pečat u Križevcima. Grade samostan, crkvu i osnivaju gimnaziju 1674. godine (ukinuta 1786.). Od pavlina, moramo spomenuti jednog Križevčani- na, Nikolu Bengera, kroničara pavlinskoga reda, ali i pisca knjige 'Regina Martyrum', prvog turističkog vodiča u Hrvatskoj, u kojoj je opisao Križevce. Od ostalih pavlina, moramo spomenuti velikog slikara Ivana Rangera, koji je u Križevcima ostavio svoja prva rijetka štafelajna djela, po dolasku u Hrvatsku.

Osamnaesto stoljeće obilježio je nastavak polaganog demografskog rasta, otklonjena je neposredna opasnost od Osmanlija, jača gospodarstvo, grade se nove zgrade, spajaju se dva dijela grada, odlazi vojska, itd.

Gospodarski oporavak vidljiv je sredinom 18. stoljeća, kada u gradu djeluje sedam cehova (kovački, krojački, postolarski, čizmarski, lončarski, remenarski i gumbarski). Godine 1764. djeluje osam mesara, a na kraju stoljeća ima 224 majstora i njihovih po-

moćnika u 35 struka. U drugoj polovici osnovana je jedna od prvih hrvatskih manufaktura, tvornica keramike, odnosno umjetničkih peći, baruna Ignjata Magdalenića. Manufaktura je djelovala od 1775. do 1781. godine. Križevačka županija bila je poznata po svilarstvu, a u gradu djelovala svilana sa skladištem svile. Povećana proizvodnja utjecala je na razvoj i širenje lokalne trgovine. Josip II., pored dotadašnjih sajmovova (najpoznatiji na trgu pred kapelicom sv. Ladislava u Gornjem gradu), daje pravo gradu na dva nova sajma 1780., a 1784. na četiri nova, dok je pravo na tjedni sajam imao od 1846., koje je dao Ferdinand I. Na sajmovima najviše se trgovalo stokom, ratarskim proizvodima i suknom. Da bi se ti proizvodi lakše dopremili na sajmove, građani su bili su posebno zainteresirani, pa su pristupili popravljanju i izgradnji prometnica. Gospodarska aktivnost građana omogućila je gradskoj upravi ubiranje prihoda, koji ne samo da su bili dostatni za održavanje grada, nego su viškovi, bili posuđivani građanima uz kamate. Posebno u posljednjim desetljećima, grad je zahvatila građevinska djelatnost, kao rezultat uvećanih mogućnosti ulaganja pojedinaca i čitava grada. Osim zgrada koje su do tada pripadale vojsci i bile prve veće građevine javnog karaktera grade se sada palače i reprezentativnije zgrade aristokracije i bogatih građana, a povećava se broj zgrada u vlasništvu Magistrata. Ipak prijelaz iz u moderni grad najbolje je vidljiv u odnosu prema sakralnim objektima. Oni se napuštaju, grade se i ruše. Ovdje ću samo spomenuti novo sagrađene, kapelu sv. Florijana iz 1735. u podgrađu Donjega grada, ali i crkvu Majke Božje Koruške iz 1725., uz potok Korušku, daleko od zidina grada.

Vojska napušta grad i vojno središte seli se u novo izgrađeni Bjelovar u dugoj polovici 18. stoljeća. Smanjuju se gradski prinosi, pa i važnost grada. Križevci to nadoknađuju jer ponovno postaju središtem osamostaljene Križevačke županije od 1759. godine. Za potrebe županijske uprave kupljena je kuća Gladki 1771., kojoj je kasnije mijenjala svoj prvotni izgled, različitim pregradnjama i dogradnjama. To je današnja Gradska vijećnica.

Razdvojena povijest Gornjeg i Donjeg grada bila je u proteklom stoljećima poticaj razvoja. Svako naselje sa svojim povlasticama

i prednostima nadmetalo se u razvoju i napretku. Iako su bili povezani brojnim obiteljskim, gospodarskim i kulturnim odnosima, često su se sukobljavali. Nepotrebne prepirke dva funkcionalno srasla dijela grada u jedno središte, prekinula je Marija Terezija donijevši odluku o ujedinjenju Gornjeg i Donjeg grada 1752. godine. O ujedinjenju grada, svjedoči danas, tada podijeljeni grb u koji su bili umetnuti stari grbovi Gornjeg i Donjeg grada, te pluralno ime grada 'Križevci'. Gradu je i dodatni značaj dalo osnivanje grkokatoličke biskupije 1777., prenošenje središta biskupije u Križevce 1791. godine. Biskupije je smještena u napuštenom franjevačkom samostanu 1782. godine.

Kao i ostalu Hrvatsku, u 19. stoljeću Križevci doživljavaju brojne promjene. Najbolje je to bilo vidljivo u samom izgledu grada. Do sredine stoljeća srušene su stari gradski bedemi i ostaci tvrđave. Godine 1861. donesen je moderan urbanistički plan Križevaca. Popločavaju se ulice, izgrađuju se šetnice i parkovi. Dalje jača gospodarstvo i povećava se broj stanovnika. U grad dolazi sve više Židova, koji preuzimaju većinu gradske trgovine. Isti se uključuju u sve pore gospodarskog razvoja grada, a 1895. podižu i sinagogu. U gradu djeluju: dvije tiskare, pivovara, paromlin, ciglana, pivnica, nekoliko hotela ili svratišta. Godine 1872. osniva se Štedionica. Veliku važnost u razvoju agrara imalo je otvaranje Gospodarskog i šumarskog učilišta 1860. u Križevcima. Ono je s Ratarnicom postalo žarište odgoja ratarskih i šumarskih stručnjaka i seoskih gospodara za cijeli jugoistok Europe. Mnogi profesori koji su djelovali na Učilištu postali su poznati u široj javnosti. Tako je Fran Kesterčanek autor prvih šumarskih udžbenika na hrvatskom jeziku, a vrijedno je spomenuti agronoma Gustava Bohutynskog ili liječnika Frana Gundruma Oriovčanina. Pokraj grada prošla je 1870. željeznica koja je išla od Budimpešte preko Zagreba do Rijeke. Nažalost kasno je prošla i nije ispunila očekivanja građana Križevaca da će bolja prometna povezanost doprinijeti daljnjem razvitku grada. Od 1886. prestaju biti središte županije jer je Križevačka županija spojena sa Bjelovarskom, i tu ulogu središta preuzima Bjelovar.

Osim navedenih profesora u gradu su živjeli i djelovali tijekom 19. stoljeća mnogi velikani hrvatske misli. Spomenuti ćemo samo neke Antuna Nemčića, Mirka Bogovića, Julija Drohobeckog, Ljudevita Vukotinovića.

Za razvoj kulturnog života na prvom mjestu spomenut ćemo osnivanje Ilirske čitaonice 1838. godine. Čitaonica danas djeluje kao Gradska knjižnica „Franjo Marković“ Križevci, a prekid je samo imala u vrijeme Bachova apsolutizma, kroz nekoliko godina. Razvoju glazbene kulture u Križevcima pomogla je privatna glazbena škola koja u gradu djeluje na samom početku 19. stoljeća. Osnivaju se i pjevačka društva. Pjevačko društvo „Zvono“ djeluje od 1863. godine kao građansko društvo. Okupljalo je činovnike, učitelje i trgovce. Osnovano je 1875. Pjevačko društvo „Slavulj“ koje okuplja članove na Gospodarskom i šumarskom učilištu. U okviru društva djelovala je literarna skupina „Plug“.

Krajem stoljeća, godine 1898., osniva se Obrazovno-radničko društvo „Kalnik“, koje je svojom djelatnošću nadmašiti prethodna dva, iako bi se „Kalnik“, kakav postoji danas, prema svom nazivu i djelatnosti prije mogao smatrati nasljednikom „Zvona“, nego „Kalnika“ iz 19. stoljeća. Pjevačka su društva „Zvono“ i „Kalnik“, osim pjevača, u svojim redovima imala i tamburaške zborove.

Godine 1874. osnovano je Dragovoljno vatrogasno društvo uz koje djeluje i gradska glazba.

Kraj stoljeća obilježilo je u graditeljstvu obnova crkve sv. Križa i restauracija bivše franjevačke crkve u grkokatoličku katedralu. Napuštena crkva svetog Križa u vrijeme Josipa II., temeljito je rekonstruirana i obnovljena 1913. godine prema nacrtima arhitekta Stjepana Podhorskog. Veliku vrijednost u crkvi daje mramorni oltar sv. Križa iz 1756. godine, rad Francesca Robbe i velika slika Otona Ivekovića na luku svetišta s prikazom „Krvavog križevačkog sabora“. Franjevačka crkva, sada katedrala, svoj vanjski i unutarnji izgled mijenja od 1895. – 1897. dobivši neogotički izgled prema zamislima Hermana Bollea. Unutrašnje zidove i ikonostas oslikali su najveći slikari s kraja 19. i početka 20. stoljeća Bela Čikoš Sesija, Ivan Tišov, Ferdo Kovačević itd.

Povećanjem grada Križevaca i broja njegovih žitelja javlja se potreba za većim posljednjim počivalištem njegovih građana. Godine 1898. godine formirano je novo središnje gradsko groblje iza kapele sv. Roka na već postojećem groblju. Na groblju se zakapaju pripadnici svih vjeroispovijesti. Ono je, poput varaždinskog ili čakovečkog, djelomično uređeno kao park, a unutar groblja su brojni umjetnički vrijedni kameni spomenici. Na samom ulasku na groblje spomenici su koji govore o velikim stradanjima Križevčana u 2. svjetskom ratu.

Početak 20. stoljeća za građane grčkoistočne vjeroispovijesti sagrađena je 1904. crkva sv. Save u stilu jednostavnih krajiških klasicističkih crkava. Druga monumentalna zgrada, koja svojom veličinom i tvrđavskim karakterom dominira u središtu grada je Hrvatski dom. Sagrađena je 1914. prema projektu Stjepana Podgorskog, ali zbog početka prvog svjetskog nikada nije ostvarena prema zamišljenom obliku. Križevci su osvjetljeni električnim svjetlom 1912. godine iz Gradske munjare. Postrojenja munjare ugašena su 1941. dolaskom izmjenične struje. U munjari je radio kao glavni strojar Dragutin Novak, prvi hrvatski zrakoplovni pilot.

U vrijeme Kraljevstva/Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije 1918.-1941. Križevci stagniraju u svojem razvoju. Bjelovarsko-križevačka županija ukinuta je 28. lipnja 1921. godine kada je donesen prvi ustav Kraljevine SHS. Ustavom je Kraljevina bila podijeljena na 33 oblasti. Hrvatsku je tada činilo 6 oblasti, a Križevci su potpali u 3. (zagrebačku) oblast. Time su Križevci kao regionalno središte počeli gubiti na značenju te su počeli zaostajati na kulturnom i gospodarskom planu. Tom je pomogla i Velika gospodarska kriza 1930-tih godina. Propadanje industrije, i poljoprivrede u okolici imalo je za posljedicu osiromašenje stanovništva. Dolazi do socijalnih i političkih napetosti, s kojima će Križevci ući u 2. svjetski rat. U Križevcima vlast Nezavisne države Hrvatske 1941.-1945. godine nedemokratskim metodama obračunavati će se sa Židovima, Romima, Srbima i Hrvatima protivnicima vlasti.

Nakon rata Križevci su sastavni dio Druge Jugoslavije. Nova komunistička vlast nakon rata surovo će se obračunati sa svim

moćnim protivnicima nove vlasti. Iako demokracija tijekom postojanja države nije zaživjela do kraja, Križevci se industrijaliziraju i urbaniziraju. Gradi se nova tvornica metalne industrije „Čelik“, koja će na vrhuncu svoga djelovanja početkom osamdesetih godina, zapošljavati preko 1000 radnika. Osim Čelika značajna industrijska poduzeća su „Mlinar“, i „Radnik“, „Cigлана“. Otvaranje ovih poduzeća za posljedicu imalo je iseljavanje mladog stanovništva iz okolnih sela u Križevce, i stvaranjem novog sloja stanovništva, industrijskih radnika. Posebno teške posljedice ovoga iseljavanja osjetiti će u selima križevačkog kraja, koje ostaje bez vitalne radne snage, stagnira i stari. Većina doseljenih novih stanovnika gradi kuće na periferiji grada, tako da se grad spaja sa bližim prigradskim selima. U gradu moderniziraju se prometnice, gradi se vodovod i kanalizacija. Po uzoru na druge gradove gradi se sedamdesetih godina nove zgrade: neboder, hotel, robna kuća, autobusni kolodvor. Grade se na zapadnoj strani grada, dva nova naselja tipskih kuća sa svom infrastrukturom. Križevačko školstvo osiromašeno je ukidanjem križevačke učiteljske škole koja je djelovala od 1920. do 1965. godine. U kulturi osnivaju se Pučko otvoreno učilište i Glazbena škola 1945., Gradski muzej 1961., Gradski radio Križevci, kino i Likovna galerija. Križevci dobivaju dječji Gradski bazen 1954. i veliki olimpijski bazen 1956. godine, novi dječji vrtić.

Osamdesetih godina Jugoslaviju je zahvatila gospodarska i društvena kriza. Osjetila se u Križevcima. Nakon demokratskih promjena 1990. godine, Križevci daju veliki obol u Domovinskom ratu 1991. - 1995. u postrojbama policije, ali i hrvatske vojske (3. i 4. bojna 117. br HV, 15.mpod, 15.POtrbr.). Godine 1993. novom administrativnom podjelom, Općina Križevci dijeli se na Grad Križevci i općine Sveti Ivan Žabno i Sveti Petar Orehovec u sklopu nove teritorijalne jedinice Županije Koprivničko-križevačke. U Gradu gradi se Športska dvorana, obnavljaju se crkve, obnavljaju se i grade nove prometnice, osnivaju se brojne udruge.

Zbog gospodarske krize, lošeg vođenja i rata ukinuta je Mesna industrija Križevci, postrojenje Mlinar seli se u Zagreb, a Čelik je pred zatvaranjem.

U 21. stoljeću sagrađen je novi Strossmayerov Gradski trg, srednja obrtnička škola, gradi se starački dom. U gradu i okolici zbog «bijele kuge» smanjuje se broj stanovnika, a stanovništvo postaje sve starije i zbog duge gospodarske krize osiromašuje. Križevci se sve više funkcionalno vežu na Zagreb. Godine 2009. osniva se Bjelovarsko-križevačka biskupija, a križevačka crkva sv. Križa postaje konkatedrala.

Đuro
Škvorc

POVIJESNI
PREGLED
KRIŽEVACA

KC
K

POVIJESNI PREGLED KOPRIVNIČKO- KRIŽEVAČKE ŽUPANIJE

Nakon posljednjeg ledenog doba (čiji se kraj podudara s početkom mlađeg kamenog doba), koje je u našim krajevima bilo karakteristično po prostranstvima hladne praporne i šumske tundre, formira se današnji reljef, klima, hidrografska mreža i druge osnovne oznake, uz postupnu dominaciju zajednice hrasta, bukve i graba. Na toj je osnovici započeo razvoj ljudske vrste na prostoru današnje Koprivničko-križevačke županije.

Od posebne su važnosti tragovi života na prostoru Gornjih Brezovljana (općina Sv. Ivan Žabno) gdje je dokazano postojanje velikog naseobinskog kompleksa iz kasnijeg razdoblja mlađega kamenog doba (oko 3800 godina prije Krista). Po Brezovljanima je nazvan zaseban tip kasnoneolitičke sopotske kulture.

Završetkom mlađeg kamenog doba započelo je bakreno doba koje se na ovome prostoru manifestira putem Seče kulture (oko 3500.-3200. godina prije Krista), koja je ime dobila po lokalitetu Seče (između Koprivničkih Brega, Koprivnice i Peteranca).

Sjeverozapadna Hrvatska je jezgra lasinjske kulture (3200.-2800. godina prije Krista). Iz te kulture su poznati nalazi zemuničkog naselja u Bukovju (jugoistočno od Križevaca), ali i nalazi u blizini potoka Črnca zapadno od Križevca, Cerinama (općina Peteranec) i drugdje.

U smjeni raznih pretpovijesnih kultura valja istaknuti vučedolsku (oko 2000. godina prije Krista) sa nalazima seoskih naselja na lokalitetima Apatovec-Hum (grad Križevci), Veliki Kalnik (općina Kalnik) i Rudinama (Koprivnička Rijeka, općina Sokolovac).

U razdoblju kasnog brončanog doba (od početka 13. stoljeća prije Krista do pred kraj 8. stoljeća pr. Kr.) ovo je područje zahvaćeno širenjem tzv. kulture polja sa žarama. Nakon naglog procvata dolazi do opadanja ove kulture pa i prestanka postojanja prouzročenog migracijama. Također dolazi do izmjene običaja

sahranjivanja mrtvih. Nastanak ove kulture je vezan uz narod Panona. Sačuvana su brojna naselja koja su naseljavali Panoni u vrijeme kulture polja sa žarama. Među najpoznatijima su ona na položajima Igrišće kraj Apatovca (Grad Križevci) te Grede kraj Delova (općina Novigrad Podravski).

Prvo imenom poznato pleme koje je živjelo na ovom prostoru su bili panonski Jasi. Ovo je pleme nastanjivalo šire područje uz rijeku Dravu te prostore Kalnika i Bilogore, približno od današnjeg Daruvara do Varaždina. Po njima («posjednicima toplih vrela») su nazvane u rimsko doba Aquae lasae odnosno današnje Varaždinske Toplice. Izgleda da je jedno od središta ovoga plemena bilo na području današnjeg Daruvara (u antičko doba Aquae Ballissae) jer su tamo pronađeni natpisi koji spominju «res publica lasorum».

Početak 3. stoljeća prije Krista dolazi do velike seobe Kelta, a prostor sjeverozapadne Hrvatske naseljavalo keltsko pleme Taurisci, koje je kao naprednija etnička skupina nadslojila autohtono panonsko stanovništvo. Na ovom prostoru keltski se utjecaj očituje, prije svega, u širenju kovanja i uporabe željeznih predmeta.

Prodiranje rimske moći preko Alpa u Panonsku nizinu započelo je vojničkim pohodom Oktavijana, kasnije prvog rimskog cara Augusta, 35. godine pr. Kr. Ubrzo je na novoosvojenom teritoriju formirana rimska pokrajina Panonija. Iz toga vremena potječu prve pouzdane vijesti o starosjediocima. Prema rimskim piscima, od Rimljana pokoreni Jasi (Panoni) nisu živjeli u gradovima, već isključivo u poljima i selima. Od Panona su se do danas održali naziv rijeke Drave, imena nekih lokaliteta, a vjerojatno i dio duhovne te materijalne kulture.

Rimljani su ovdje izgradili moderne ceste, od kojih je najvažnija bila ona koja je prolazila sjevernim obroncima Kalničkog gorja i Bilogore te povezivala važne rimske gradove Poetovio (Ptuj) i Mursu (Osijek). Na toj cesti su se nalazila sva imenom poznata rimska naselja na prostoru današnje Koprivničko-križevačke županije – Sunista (Kunovec Breg), Piretis (Draganovec), Lentulis (oko Virja) i Sirotis (oko Prugovca, općina Kloštar Podravski).

Nekoliko stoljeća nakon propasti Rimskog Carstva ovdje su se doselili Slaveni. Oni su formirali novu srednjovjekovnu mrežu seoskih naselja. Na temelju raspoloživih dokaza, može se pretpostaviti nazočnost hrvatskog seljačkog stanovništva koje je u odabiru trajnih naselja biralo najpogodnije položaje u prostoru sa dovoljno vode i izvorima hrane.

Slavensko se stanovništvo organiziralo u plemenske župe/županije. Na čelu srednjovjekovne županije je bio župan (comes), a najstariji poznati izvori govore o Ižanu (Ysan), koji se spominje kao križevački župan 1193. godine. Niz županija (npr. Čazma, Dubrava, Komarnica, Križevci itd.) se sredinom 14. stoljeća udružuje u veliku Križevačku križevačku županiju. Križevački župani su stoljećima obnašali i dužnost podbana. Među najpoznatijim Križevačkim županima i podbanovima, koji su imali značajnu ulogu u srednjovjekovnoj povijesti, bili su Martin Držanić (Dersffy), Jan Vitovec, Bernard Thuroczi, Baltazar Alapić, Baltazar Bathyany, Pavao Kerecheny, Nikola Držanić (Desffy) itd.

Ovaj je kraj bio izložen kolonizacijskom valu sa europskog zapada, koji je pak urodio stvaranjem prvih gradskih naselja. Ona su uz gospodarsku imala i obrambenu namjeru jer su uz utvrde branila važnu prometnu komunikaciju iz Ugarske do Jadranskoga mora. Među važnim obrambenim utverdama uz tu prometnicu je bila i križevačka, koja se spominje od 1193. godine. Uz tu je utvrdu ban Stjepan 1252. utemeljio novo privilegirano gradsko naselje – križevački Gornji grad. Stoljeće kasnije, hercegškim privilegijem 1353. godine i Koprivnica je dobila gradske privilegije, koji su dopunjeni 1356. godine. Završetak formiranja mreže slobodnih i kraljevskih gradova na ovom prostoru zaokružen je 1405. godine, kada je kraljevske gradske povlastice dobio križevački Donji grad. Iako su oba križevačka grada pravno bila razdvojena, oni su bili sjedinjeni funkcionalno. Važnost Križevaca je bila tim veća što su se tamo održavali slavonski sabori, a jedan od najpoznatijih je bio tzv. krvavi sabor 1397. godine.

Na vlastelinstvima i posjedima su ustrojene seoske općine, koje su se, više-manje, održale do 1848. godine, kada je došlo do njihove transformacije u moderne općine, koje pak predstavljaju

direktne prethodnike postojećih općina. Srednjovjekovne seoske općine su obuhvaćale više sela, a na njihovom čelu su bili seoski suci kojima su u radu pomagali od seljaka izabrani prisežnici. Dugi kontinuitet seljačkih općinskih samouprava održao se samo na zapadnim područjima, koja nisu bila pogođena osmanskim pustošenjima.

Vlastelinstva su osim gospodarskih bila i osnovnim upravnim te sudskim jedinicama srednjovjekovne Križevačke županije. Vlastelinstva su isprva, u pravilu, činila cjelovita i zatvorena područja. Kasnije diobe su narušile njihovu teritorijalnu cjelovitost. Najveća vlastelinstva u Križevačkoj županiji držala je Zagrebačka biskupija (Miholec, prostrani posjedi južno od Križevaca, te Sv. Ladislav i Zdelja u Podravini). Osim biskupskih, postojala su i druga veća vlastelinstva poput Velikokalničkog, Rasinjskog i Koprivničko-đurđevačko-prodavičkog te mnoštvo manjih posjeda koncentriranih sjeverno od Rasinje (Kutnjak, Veliki Otok, Imbriovec itd.) ili oko Križevaca (Glogovnica, Guščerovec, Raven, Bočkovec, Mikovec, Zamladinec, Diankovec, Erdovec, Sv. Petar Orehovec, Bogačev, Gregurovec itd.).

Jačanjem gospodarstva, a posebice trgovine, uz slobodne kraljevske gradove, formira se i mreža gradskih naselja na vlastelinstvima. Većinom su to bila trgovišta utemeljena najkasnije u 15. stoljeću. Najpoznatija srednjovjekovna trgovišta na ovome prostoru su: Donja Reka, Brezovica (Kalnik), Miholec, Glogovnica, Rasinja, Podkamen, Sv. Ladislav (Vlaislav), Prodavić (Virje), Đurđevac, Grabovnik-Gorbonok (Kloštar Podravski) i druga. Legrad, gdje se također razvilo trgovište, tada se nalazio sjeverno od rijeke Drave, ali nije spada u Križevačku županiju već je bio dio Šimeške ili Šomođske županije. U gradskim naseljima su živjeli trgovci i obrtnici, ali i dio poljoprivrednika. Građani su vrlo često držali vinograde i manje poljoprivredne parcele. Za opći gospodarski razvoj je posebno bilo važno to što su gradska naselja postala tržišta za proizvode okolnog seljačkog stanovništva.

Istovremeno s razvojem trgovišta, došlo je do procesa specijalizacije u poljoprivrednoj proizvodnji što je dovelo do jačanja seljačke trgovine. To je pogodovalo relativnom poboljšavanju

položaja seljaštva, ali istovremeno dovelo do početka njihovog raslojavanja.

Postupni razvoj, koji je bio više-manje istovjetan sa srednjoeuropskim, naglo je prekinut prodorima Turaka Osmanlija koji su još u drugoj polovici 15. stoljeća vršili svoje upade na ovo područje (npr. 1476. su spalili Križevce te mnogobrojna okolna sela).

U prvoj polovici 16. stoljeća djeluje i prvi hrvatski putopisac Juraj Hus. Uhitili su ga Osmanlije prigodom zauzimanja njegovog rodnog mjesta – Rasinje. Dio života proveo u Egiptu, Svetoj zemlji, Libanonu, Siriji, Anadoliji i Italiji. U humanističko i ranomoderno ovaj kraj je dao još neke osobe koje su svojim djelovanjem izborile nadnacionalni značaj – Janus Pannonius, Stjepan Brodarić, Baltazar Dvorničić Napuly, Nikola Bengner, Franjo Galović itd.

Krajem 16. i početkom 17. stoljeća je živio i djelovao Sv. Marko Križevčanin (Križevci, 1588. – Košice, 1619.). On je svetac zaštitnik Koprivničko-križevačke županije. Nakon završetka studija u Grazu i Rimu zaređen je za svećenika. Bio je profesor i ravnatelj sjemeništa u Trnavi, ostrogonski kanonik, ravnatelj zavoda itd. Kada su početkom 17. stoljeća područje gdje je djelovao zauzeli kalvini, sa dvojicom je isusovaca zatočen gdje je umro mučeničkom smrću. Blaženikom je proglašen 1905., a svecem 1995. godine.

Na ovom području su tijekom 16. nastale su velike promjene u gustoći naseljenosti pogotovo na neposrednim pograničnim područjima u blizini granice s Osmanskom Carstvom. Dio stanovništva je poginuo u ratnim sukobima, druge su Osmanlije odveli zarobljeništvo, treći su odselili u sigurnije krajeve (zapadna Ugarska, Hrvatsko zagorje itd.). Treba istaknuti i to da je dio stanovništva ostao živjeti na pograničnom prostoru usprkos osmanskim upadima. U prilog tome idu i sačuvani kajkavski govori lokalnog stanovništva. Dio starosjedilačkog stanovništva se spasio u nepristupačnim šumskim područjima Bilogore i Kalnika, a dio u močvarama uz rijeke. Depopulacija je imala utjecaj i na dinamiku prirode što se najbolje može vidjeti na primjeru širenja šumskih površina. Zapadno od crte Koprivnica-Križevci je uglavnom ostao kontinuitet vlastelinstva i posjeda.

U jednom zapisu iz 16. stoljeća opisan je teški svakodnevni život stanovništva. Na dravskom otoku zvanom Drnje živjelo je 10 ljudi koji su ranije bili kmetovi. Sva druga sela koja su postojala oko Koprivnice opustošili su Osmanlije. Preostali stanovnici kao i građani Koprivnice nisu se osuđivali izlaziti iz utvrde ni raditi u poljima i vinogradima zbog straha pred Osmanlijama. Tek kada bi konjanici i pješaci najprije pretražili polja i vinogradarska pribrežja, onda su odlazili na rad zaštićeni i čuvani pod dobrom vojničkom stražom. Prihoda od plaćanja prijelaza preko rijeke Drave bilo je malo jer trgovci nisu imali sigurne ceste.

Radi zaštite od Osmanlija su tijekom 16. stoljeća vršena velika krčenja šuma, koje su bitno izmijenila stanje u okolišu. Osmanlije su redovito hvatali ljude i stoku. O velikoj nesigurnosti stanovništva se raspravljalo na Hrvatskom saboru. Ustanovilo se da je Koprivnica sa svih strana bila okružena šumama koje su osmanskim vojnicima omogućavale neopaženo približavanje gradu. Isto je vrijedilo i za Križevce te okolne utvrde. Odlučeno je da se zatraže seljaci koji bi iskrčili šume i time povećali sigurnost.

Prema predaji Osmanlije su, tijekom 16. stoljeća, dugo opsjedali utvrdu Đurđevac, računajući kako će braniteljima i stanovništvu koje se iz okolnih sela sklonilo u utvrdu ponestati hrane. Branitelji su nadmudrili Osmanlije tako što su iz topa na Osmanlije ispalili svojeg zadnjeg pijevca, nakon čega su Osmanlije mislili da u utvrdi ima obilje hrane pa su otišli. Taj je događaj podloga turističke manifestacije – Picokijade.

Istovremeno sa osmanskim prodorima i tzv. «malo ledeno doba» je utjecalo na jačanje demografske i gospodarske krize. «Malo ledeno doba» je trajalo otprilike između 1450. i 1800. godine, a snižavanje temperatura je utjecalo na promjene u biljnom i životinjskom svijetu, što je imalo odraz na krizu prehrane stanovništva i pad životnog standarda te ukupnog broja stanovnika ovoga područja. Neishranjenost ljudi je dovela do oslabljene otpornosti na razne bolesti. To je posebno dolazilo do izražaja u vrijeme velikih epidemija (npr. kuge).

Stabiliziranjem stanja na granici sa Osmanskim Carstvom došlo je do pojačanog naseljavanja od Osmanlija opustošenog pod-

ručja. Opustjeli teritoriji, koji su bili udaljeni od utvrda, s vremenom su se pretvorili u nepregledne šikare i šume. Novi doseljenici su plodna područja stvarali mukotrpnim radom na krčenju šuma i stvaranju novih sela i poljoprivrednih površina u njihovoj blizini. Krčenje šuma nije uvijek imalo pozitivan ishod. Npr. prigodom velikog krčenja šuma između Molva, Đurđevca i Kalinovca došlo je do «otvaranja» i pokretanja živoga pjeska koji se nalazio ispod tankog humusnog sloja. Tako su prošireni Đurđevečki peski, koji su ubrzo pretvoreni u pravu pustinju, čije se širenje obuzdalo tek ljudskom intervencijom (pošumljavanjem) krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća.

«Globalno zahlađenje» je bilo jedan od uzroka doseljavanjem kršćana iz Osmanskog carstva, krajem 16. i početkom 17. stoljeća. Novo stanovništvo je prihvatilo obrambenu ulogu u borbama s Osmanlijama, te se slijedom toga izborilo za dobivanje kraljevskih privilegija 1630. godine (tzv. Statuta Valachorum). To je bila podloga na kojoj je izvršeno pretvaranje istočnog dijela Križevačke županije u Slavonsku krajinu, koji je postupno izuzet ispod uprave bana i sabora te je bio upravno podređen unutarnjoaustrijskom dvorskom ratnom vijeću.

U težnji da u pusta sela svojih posjeda privuku nove seljake, feudanci su im nudili i davali slobodnjačke povlastice. Doseljenici se najčešće nisu htjeli naseliti kao kmetovi, a da bi se doseljenici pristali naseliti na feudalne posjede, morali su dobiti povoljnije uvjete nego što su bili na starim vlastelinstvima. Kolonisti su mogli i postavljati uvjete, jer su većinom bili slobodni ljudi. To je bio samo jedan od načina na koji je doseljavano novo stanovništvo na pogranična vlastelinstva Križevačke županije. Tako su nastali slobodnjaci s naseljednim statusom koji su najveći dijelom bili naseljeni u selima: Subotica Podravska, Cvetkovec, Torčec, Botovo, Đelekovec i Cenkovec (danas dio Koprivničkog Ivanca) na Rasinjskom odnosno Kuzminskom vlastelinstvu, Ljubeščica, Radoišići i Črepino na Velikokalničkom vlastelinstvu, Čanjevo i Špiranec (ili Mikotinec) na posjedima križevačkih pavlina i druga.

Novo stanovništvo se doseljavalo i u Slavonsku krajinu (Varaždinski generalat), gdje su osim pravoslavnih Vlaha i Predavaca

(katolika doseljenih iz Osmanskog Carstva), naseljavani i drugi stanovnici pretežito katoličke vjere podrijetlom iz zapadnih krajeva.

Pravoslavni doseljenici su se pod imenom Vlaha, u većem broju doselili krajem 16. i početkom 17. stoljeća. Najveći dio ih se naselio neposredno uz granicu sa Osmanskim Carstvom, dok ih je dio naselio vlastelinstva na zapadu. Dio njih, koji su ostali vjerni pravoslavlju, činili su osnovicu na kojoj će se postupno formirati moderna srpska nacija. Glavno vjersko središte doseljenog pravoslavnog stanovništva je bio manastir Lepavina.

Zapovjednik Slavonske krajine je isprva stolovao u Koprivnici, da bi se nakon 1595. središte generala ustalilo u Varaždinu pa se zbog toga govoriti o Varaždinskom generalatu. Tijekom 16. i 17. stoljeća završen je proces izgradnje i modernizacije vojnokrajških utvrda. Na ovome prostoru su djelovale Križevačka i Koprivnička natkapetanija te Đurđevečka kapetanija. U sastavu Križevačke natkapetanije bile su utvrde (i vojvodstva): Križevci, Varaždinske Toplice, Sveti Ivan Žabno, Gradec, Cirkvena, Čazma, Svibovec, Bjelovar, Rovišće i Topolovac, dok su Koprivničku natkapetaniju činile utvrde (i vojvodstva) Drnje, Sigetec, Koprivnica, Ludbreg, Novigrad i Virje. Godine 1737. došlo je do reorganizacije ovoga vojnokrajškog područja na kome su ustrojene dvije pukovnije – Đurđevečka i Križevačka.

U prvoj polovici 16. stoljeća Križevačka je županije upravno sjedinjena sa Zagrebačkom. Treba spomenuti i to kako je tada Legrad prešao pod upravu Zaladske županije. Uz Križevačku i Zagrebačku, u Hrvatskoj je još postojala jedino Varaždinska županija, a te tri županije su činile temelj državne organizacijske strukture, ali i osnovne teritorijalne i plemićka zajednice. Njihova je uloga bila više sudsko teritorijalna nego upravna jer su sve poslove županija, a tako i Križevačke, vršili organi Sabora i bana. No, usprkos tome, Križevačka županija je zadržala dio upravnih djelatnosti u koje su spadali briga za očuvanje poretka i mira, razrez poreza, briga o sustavu obrane (u koji su ulazili održavanja i popravak utvrda, popravak putova i mostova, briga o uspjehu novačenja, smještaju i prehrani vojske itd.), informiranje stanovništva o odredbama Sabora te briga o njihovom izvršavanju itd.

Križevačka županija nije istupala prema kralju i zajedničkom Hrvatsko-ugarskom saboru kao samostalno tijelo, već je to u nje-
no ime rješavao Hrvatsko-slavonski sabor. Usprkos tome, Sabor i
ban su se redovito konzultirali sa Križevačkom županijom u svim
pitanjima javnog interesa, uprave, vojske i financiranja. Županiji
su naredbe mogli izdati samo ban te staleži i redovi okupljeni u
Saboru. Zbog toga županijska administracija nije bila plaćana iz
županijske blagajne, već iz državnog proračuna. Križevačka žu-
panija nije određivala ubirače poreza već je to bilo u nadležnosti
Sabora.

U vremenu kada je Križevačka županija bila sjedinjena sa Za-
grebačkom, nisu se održavale redovite županijske skupštine jer
su dužnosnici županije (dožupan, plemići suci i podsuci te biljež-
nici) birali u Saboru. Kasnije ih je birala ili potvrđivala županijska
skupština.

Uloga križevačkog župana (ili velikog župana, kako su ih ka-
snije nazivali) je bila vodeća na prostoru županije. Njega nije
imenovao kralj, nego ban, a u razdoblju od 16. do 18. stoljeća,
je uloga križevačkog i zagrebačkog župana bila jedinstvena sa
dužnošću podbana (vicebana). Ban je to pravo imenovanja kri-
ževačkog (i zagrebačkog) župana izgubio 1715. godine, kada ga
preuzima kralj, koji ga je prvi puta primjenio 1729. godine. Kako
je istovremeno Varaždinska županija bila u nasljedna (držali su
je Erdődyji), tako je dužnost križevačkog (i zagrebačkog) župa-
na te ujedno bana izuzetno utjecajna, a često se događalo da
je onaj predstavnik nižeg plemstva koji bi je uspio dobiti, njenim
vršenjem postajao najmoćnijim velikašem. Naime, on je od uku-
pno tri, pod svojom kontrolom držao dvije županije. Usprkos tome
30-tih godina 18. stoljeća podban je neuspješno pokušao izvojiti
Križevačku županiju iz zajedničke uprave. Do sredine 18. stoljeća
su bili poznati križevački veliki župani, koji su jedno bili i hrvatski
vicebanovi: Ambroz i Stjepan Gregorijanec, Gašpar Druškovečki,
Krsto Mrnjavčić, Tomo Mikulić, Gašpar Konjski, Stjepan Berisla-
vić, Gašpar Orehovečki, Nikola Gotal, Stjepan Jelačić, Baltazar
Bedeković, Ivan Rauch i drugi.

Veliki župan je imao pravo imenovanja dožupana (vicežupana), uz suglasnost županijske skupštine. Križevački župan je osobno nadzirao rad svoga dožupana, a od početka 17. stoljeća i nove dužnosti koja je uvedena - poddožupana (podvicežupana), koji je zamjenjivao dožupana u vršenju pregleda terenskih tehničkih radova na cestama, prijelazima, mostovima i drugdje). Župan je nadzirao i rad plemićih sudaca i podsudaca, sazivao je županijske skupštine i radio druge poslove koji nisu bili u nadležnosti bana i Sabora. Posebna briga križevačkog župana je bila vezana za čuvanje zakonitosti te izvršenje saborskih te banskih odredaba. Važno je reći kako je tadašnja funkcija županije, uz upravnu bila i sudska.

Prostor Križevačke županije se dijelio na kotare, a oni su se granali u distrikte. Na području Križevačke i Zagrebačke županije je djelovao zajednički županijski sud (sudbeni stol) koji se nazivao Vicebanski stol. Njime je predstjedao viceban kao veliki župan Križevačke i Zagrebačke županije. Za područje Križevačke županije je do sredine 17. stoljeća postojao i sud kratkog postupka, koji je bio sud prvog stupnja. Vicebanski stol je sudio u građanskim parnicama i kaznenim procesima. Uz velike župane sudili su i njihovi dožupani, ali oni nisu rješavali žalbe plemićkih sudaca te vlastelinskih sudaca. Nakon reforme sudstva 1723. godine, dožupani su dobili znatno šire ovlasti u građanskom sudskom postupku.

Plemićki suci Križevačke županije su, od sredine 17. stoljeća, mogli suditi u sporovima vezanim uz dugove i zajmove ograničenog iznosa, te djelomično u sporovima zbog nasilja. Oni su sudili kmetovima zbog bijega sa selišta te vršili razne istrage. Plemićki suci su bili nadležni samo na području svoga kotara, dok su na području drugih kotareva mogli djelovati samo po nalogu Sabora. U slučaju spriječenosti, plemićkog je suca zamjenjivao podsudac koji je bio zadužen za upravne (i sudske) poslove na području svoga distrikta. Nakon sudske reforme (1723. godine) plemićki su suci dobili široke ovlasti.

Jedan od najpoznatijih križevačkih plemićkih sudaca je bio Ivan Zakmardi Dijankovečki (oko 1600.-1667.). On je bio i županijski bilježnik, a 1644. godine je postao protonotar Hrvatskog kraljev-

stva. Bio je osnivač Hrvatskog zemaljskog arhiva, zamjenik bana u sudskim poslovima, zamjenik kraljevskog personala itd. Svoj posjed u Dijankovcu je darovao križevačkim pavlinima s ciljem osnivanja osnovne škole i gimnazije u Križevcima.

Koprivnica je u razdoblju od 1731. do 1765. ponovno bila središtem generalata te najvažnijim upravnim središtem prostranog vojnokrajiškog područja između Križevačke županije, Save, Drave i zapadnoslavonskog gorja. Godine 1759. dolazi do razdvajanja Križevačke i Zagrebačke županije te Križevci postaju županijskim središtem. U osamostaljenoj Križevačkoj županiji su bili križevačko, koprivničko, ludbreško, vrbovečko, novomarofsko područje, te kraj zapadno od Ivanića te južna Moslavina. Tako je početkom druge polovice 18. stoljeća došlo do situacije da su Koprivnica i Križevci istovremeno bili središtima velikih upravno-teritorijalnih cjelina.

Upravna rasjepkanost je trajala sve do 1886. godine, kada je Križevačka županija spojena sa Bjelovarskom županijom (koja je obuhvaćala prostor nekadašnjih Đurđevečke i Križevačke pukovnije) u Bjelovarsko-križevačku županiju, sa sjedištem u Bjelovaru.

Sa procesom upravnog ujednačavanja paralelno se odvijalo ujedinjavanje Križevaca. Oba križevačka grada su funkcionalno srasla u jedno naselje pa je 1661. počelo njihovo ujedinjenje koje je završeno 1752. Značaj Križevaca je porastao 1777. godine, kada je osnovana grkokatolička biskupija kojoj je od 1791. središte u Križevcima. U gradu je osnovana jedna od prvih hrvatskih manufaktura – tvornica keramike baruna Magdalenića, ali je proizvodnja trajala samo šest godina (1775.-1781.).

Vojna je uprava sputavala razvoj gradova Križevaca i Koprivnice sve do druge polovice 18. stoljeća. Prekid sa posljednjim ostatkom vojnokrajiške tradicije je bio u 19. stoljeću kada dolazi do rušenja protuosmanskih utvrda. Unatoč tome, u Koprivnici i Križevcima se razvijaju manufakture (posebice svilane), a pojačava se obujam trgovine što rezultira osnivanjem novih sajmova. U gradskim naseljima dolazi do jačanja društvenog života. U Križevcima se osnivaju glazbena škola (1813.), čitaonica (1839.), kazalište itd. Istovremeno u Koprivnici dolazi do osnivanja prvih

građanskih udruženja - purgerski kor (1809.), kazališno društvo (1837.), limena glazba (1841.), čitaonica (1846.) itd.

Ovo je područje dalo mnoge osobe koje su dale veliki doprinos hrvatskom narodnom preporodu. Antun Nemčić Gostovinski (1813.-1849.) je osoba koja na simbolički način povezuje preporoditeljsku djelatnost na županijskom području. Radio je u različitim dijelovima Križevačke županije, a najplodniji stvaralački trag je ostavio u Koprivnici i Križevcima. Bio je zastupnik u Hrvatskom saboru te plodan književnik. Najpoznatije djelo su mu «Putositnice». Osim Nemčića za hrvatsku preporoditeljsku djelatnost su važni još neki vezani uz ovo područje: Petar Preradović, Sidonija Erdődy-Rubido, Alberto Ognjan Štriga, Mirko Bogović, Ljudevit Vukotinović, Andrija Palmović, Tomo Blažek, Ivan Trnski itd.

Kao prilog gospodarskom jačanju Hrvatske, u Križevcima je 1860. godine utemeljeno gospodarsko učilište, uz koje su se razvijali znanstveni zavodi. Na tome učilištu su predavali mnogi stručnjaci koji su dali veliki doprinos napretku poljoprivrede u nas.

Modernizacija se odvija i u ruralnim sredinama, što se najbolje vidi u Virju. Tamo je djelovao hrvatski preporoditelj Ferdo Rusan, koji je 1850. godine osnovao i vodio kazališno društvo. U kreativnom ozračju je uz 1893. pokrenute novine Podravec (kasnije Hrvatske novine), 1897. tiskan prvi list za kulturu u ovome kraju – «Rusanova zvezda». Plodna kulturna djelatnost ne bi bila moguća bez jake gospodarske podloge, koju je uz jaku poljoprivredu činila i Gospodarska bratovština (osnovana 1867. godine).

U susjednom Đurđevcu su se nakon razvojačenja Vojne krajine koncentrirale kotarske upravne i sudske funkcije, što je bio početak puta u protourbanizaciju i učvršćenje Đurđevca kao gradskog naselja, koje će se konačno oblikovati u 20. stoljeću te pre-rasti u središte dijela Podravine. Treba naglasiti da to nije bilo bez odgovarajuće osnovice jer je Đurđevac od kasnoga srednjeg vijeka gotovo neprekinuto funkcionirao kao gradsko naselje, tipa trgovište.

Jačanja gospodarstva ne bi bilo bez odgovarajućeg prometnog povezivanja. Osim gradnja cesta, najznačajnije je bilo dovođenje željezničke pruge Budimpešta-Zagreb-Rijeka u ovaj kraj 1870.

godine, što je omogućilo industrijalizaciju. Početkom 20. stoljeća izgrađena je nova željeznička pruga prema Đurđevcu i Virovitici, a željeznička prometna povezanost je bila dovršena 1937. godine kada je Koprivnica željeznički povezana s Varaždinom.

Kraj 19. i početak 20. stoljeća je obilježen ubrzanom modernizacijom sela i jačanjem poljoprivredne proizvodnje. Na temelju osnažene gospodarske podloge nastali su preduvjeti za formiranje političke samosvijesti seljaštva. Zbog toga ne treba čuditi što je upravo ovdje nastala prva jezgra iz koje će se formirati snažni seljački pokret braće Stjepana i Antuna Radića, koji zapravo predstavlja posljednju fazu hrvatske nacionalne integracije. Seljački pokret će iznjedrili seljačku stranku koja je sve do drugoga svjetskog rata dominirala u političkom životu Podravine i Prigorja.

Gradovi i sela ove županije u 20. stoljeće ulaze s razvijenim kulturnim i društvenim životom. Snaga sela se posebice vidi u snažnim knjižnicama (najbogatija je bila u rodnom selu poznatog književnika Frana Galovića – Peterancu, sa preko 2500 knjiga), pojavi seljačke književnosti (Mihovil Pavlek Miškina, Mara Matočec) i naivnog slikarstva (Ivan Generalić, Mirko Virius, Franjo Mrz) kojemu su poticaje davali Krsto Hegedušić i Petar Franjić.

Do stagnacije gospodarskih funkcija je došlo nakon prvoga svjetskog rata, a posebno 1930-tih godina kada je propao veći dio industrije, a i poljoprivreda se našla u krizi. To je izazvalo pad životnog standarda stanovništva i socijalne te političke napetosti koje će se produbiti tijekom drugoga svjetskoga rata, u kojem je bilo mnoštvo civilnih žrtava, ali i poginulih vojnika na svim zaraćenim stranama.

Nakon drugog svjetskog rata dolazi do uspostave nedemokratskog sustava vlasti pod kontrolom komunističke partije. Usprkos nedostatku demokracije i slobode privatnog poduzetništva, ovaj se kraj ubrzano industrijalizira i urbanizira, što rezultira smanjenjem broja stanovnika u selima. Tada su osnovana velika industrijska postrojenja sa značajnim brojem zaposlenika na tradiciji kojih počiva i najveći dio kasnijeg gospodarskog razvitka.

Ovaj kraj je dao značajan doprinos u Domovinskom ratu, kako policijskim i vojnim postrojbama tako i logistikom (Podravka d.d.).

U ratu je djelovalo više vojnih postrojbi – primjerice 117. brigada (koprivničko i križevačko područje) i 3. bojna 105. brigade. Godine 1993. osniva se Koprivničko-križevačka županija, koja baštini tradiciju nekadašnjih upravno-političkih cjelina: Križevačke županije i Varaždinskog generalata. Od tada se ponovno ubrzava gradnja infrastrukture, a istovremeno dolazi do gospodarskog, društvenog i kulturnog razvitka gradova i općina. Prvi župan Koprivničko-križevačke županije je bio Ivan Stančer (1993.-1997.), drugi Nikola Gregur (1997.-2001.), treći Josip Friščić (2001.-2008.), a četvrti je Darko Koren (od 2008.).

Hrvoje
Petrić

POVIJESNI
PREGLED
KOPRIVNIČKO-
KRIŽEVAČKE
ŽUPANIJE

ADRESAR IZLAGAČA

mr. sc. Novak Adžić

doktorand na Filozofskom fakultetu u Nikšiću
Zavod za intelektualnu svojinu Crne Gore
Rimski trg 46
81 000 Podgorica
Crna Gora
e-mail: adzicn@t-com.me

Mario Bara, prof.

Institut za migracije i narodnosti
Trg Stjepana Radića 3
10 000 Zagreb
e-mail: mbara@imin.hr

dr. sc. Robert Skenderović

Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
10 000 Zagreb
e-mail: rskender@isp.hr

prof. dr. sc. Željko Bartulović

Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci
Hahlić 6
51 000 Rijeka
e-mail: zeljko@pravri.hr

dr. sc. Aleksandra Berberih-Slana

Muzej narodne osvoboditve Maribor
Ulica heroja Tomšiča 5
2000 Maribor, Slovenija
e-mail: aleksandra.berberih-slana@muzejno-mb.si

Tomislav Bogdanović, prof.

doktorand na Sveučilištu u Zadru
Koruška 51
48260 Križevci
e-mail: tomislav.bogdanovic@kc.ht.hr

Damir Borovčak, dipl. ing., publicist i analitičar

Trg Nikole Š. Zrinskog 17
10000 ZAGREB
damir.borovcak1@inet.hr

doc. dr. sc. Ivan Bulić

Studijski odjel povijesti
Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 242, p. p. 272
HR-10001 Zagreb
e-mail: ivan.bulic@unicath.hr

prof. dr. sc. Tihomir Cipek

Fakultet političkih znanosti
Lepušićeva 6
10000 Zagreb
e-mail: tcipek@fpzg.hr

Stipica Grgić, prof.

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
10 000 Zagreb
e-mail: grgic.stipica@gmail.com

dr. sc. Ivan Hrstić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19
10000 Zagreb
e-mail: Ivan.Hrstic@pilar.hr

prof. dr. sc. Tomislav Išek

Topal Osman paše 19
71 000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: bajicsvetlana@hotmail.com

Željko Karaula, prof.

doktorand na Hrvatskim studijima u Zagrebu
Banovine Hrvatske 26B
43 000 Bjelovar
karaula1980@gmail.com

prof. dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević

Aničićeva 25
10 000 Zagreb
e-mail: mira.kolar@zg.t-com.hr

dr. sc. Suzana Leček

Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije,
Srijema i Baranje
Starčevićeva 8
35000 Slavonski Brod
e-mail: slecek@isp.hr

Anamarija Lukić, dipl. theol.

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Područni centar Osijek
Šamačka 9/II
31000 Osijek
e-mail: anamarija.lukic@pilar.hr

dr. sc. Franko Miriošević,

Papova 10
10 000 Zagreb
e-mail: frankomirosevic@net.hr

dr. sc. Ivan Peklić

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad
Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Koprivničko-križevačke županije
I.Z. Dijankovečkog 3
48260 Križevci
e-mail: ivan.peklic@kc.t-com.hr

izv. prof. dr. sc. Hrvoje Petrić

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
e-mail: hpetric@ffzg

mr. sc. Vladimir Šadek

doktorand na Sveučilištu u Zadru
Koprivničko-križevačka županija
Antuna Nemčića 5
48 000 Koprivnica
e-mail: vlasadek@gmail.com

prof. dr. sc. Tonći Šitin

Dinka Šimunovića 3
21000 Split
e-mail: tonci.sitin@st.t-com.hr

Krešimir Škuljević, prof.

Ulica hrvatskih branitelja 16
Bartolovci
35252 Sibinj
e-mail: skuljevickresimir@gmail.com

mr. sc. Đuro Škvorc

doktorand na Sveučilištu u Zadru
Varaždinska ulica 34A
48 000 Križevci
e-mail: djuro.skvorc@gmail.com

izv. prof. dr. sc. Ivica Šute

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest
Ivana Lučića 3
10 000 Zagreb
e-mail: ivica.sute@zg.t-com.hr

dr. sc. Anđelko Vlašić

Rudolfa Bičanića 36
10 000 Zagreb
e-mail: andelko.vlasic@gmail.com

dr. sc. Danijel Vojak

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Marulićev trg 19
10 000 Zagreb
e-mail: Danijel.Vojak@pilar.hr

Davor Kristijan, prof.

Milana Langa 27
10 430 Samobor;
e-mail: davorkristijan@gmail.com

dr. sc. Ivica Zvonar

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Odsjek za povijesne znanosti
Strossmayerov trg 2
10 000 Zagreb
e-mail: ivica.zvonar@zg.t-com.hr

dr. sc. Zlata Živaković-Kerže

Hrvatski institut za povijest - Zagreb,
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje,
Slavonski Brod
Ante Starčevića 8
35 000 Slavonski Brod
e-mail: zlata.zivakovic.kerze@hipsb.hr

Jakov Žižić

magistar politologije i doktorand komparativne politike
Fakultet političkih znanosti u Zagrebu
Lepušićeva 6
10 000 Zagreb
e-mail: jakovzizic@gmail.com